



**Tres regis Navarraei declarationes, quas paulo ante obitum regis ad tres Gallici regni ordines habuerat, super iis quae a vicesimo tertio Decemb. anni 1588. in Gallia contigerant : Quibus adduntur mutuum Regis, & Principum, ac nobilium, de regno, & Religione conservanda iusiurandum, tum literae ab utroque rege ad Montis Belligardi Comitem missae. Ad haec literae Ducis Lotharingi ad Lingonenses, & horum ad eas responsum, & declaratio, eorundem de sua in Regem fide**

<https://hdl.handle.net/1874/424716>

# TRES REGIS

## NAVARRAEI DECLARA-

## RATIONES, QVAS PAVLO

ANTE OBITVM REGIS AD TRES

Gallici regni ordines habuerat, super

iis quæ à vicesimo tertio Decemb.  
anni 1588. in Gallia con-

tigerant.

*Quibus adduntur mutuum Regis, & Prin-*  
*cipum, ac nobilium, de regno, & Religio-*  
*ne conseruanda iusiurandum,*

TVM LITERAE AB VTROQUE RE-

ge ad Montis Belligardi Comitem missæ. Adhæc  
literæ Ducis Lotharingi ad Lingonenses, & ho-  
rum ad eas responsum, & declaratio, eorundem  
de sua in Regem fide.

### OMNIA LATINE PER

Tuffanum Berchetum Lingonensem

reddita: qui & statim initio de perfida

& scelerata Regis cæde paucis agit, &

vrbes Gallicas ad fidem Regi suo  
seruandam Lingonensium  
exemplo adhortatur.

### SEDANI.

---

M. D. LXXXIX.

THE PRESBYTERY

OF THE CHURCH OF SCOTLAND

IN GENERAL ASSEMBLY

HELD AT EDINBURGH

ON THE 14th DAY OF SEPTEMBER

1844

AND THE 1st DAY OF OCTOBER

1844

IN THE CHURCH OF SCOTLAND

AT EDINBURGH

AND THE 14th DAY OF SEPTEMBER

1844

AND THE 1st DAY OF OCTOBER

1844

IN THE CHURCH OF SCOTLAND

AT EDINBURGH

AND THE 14th DAY OF SEPTEMBER

1844

AND THE 1st DAY OF OCTOBER

1844

IN THE CHURCH OF SCOTLAND

AT EDINBURGH

*TVSSANVS BER-*  
*chetus Lingonensis, candido*  
*pioq<sup>ue</sup> Lectori. S.*



VM hæ tres priores, & con-  
tinua hîc serie contextę de-  
clarationes, à bonis omni-  
bus summa voluptate lectę  
fuisse, dignissimæ que iudicatæ, quæ  
ab exteris, religionis maximè, & fœde-  
ris vinculo nobiscum sociatis natio-  
nibus legerentur, vt perspectum illis  
etiam foret, quibus maximè causis ad-  
ducti factiosi & perduelles nostri, bel-  
la hæc tam funesta susceperint: Cōtrà,  
quàm grauibus, iustisque rationibus  
perpulsus Rex ille pius sceleratam il-  
lorum, & exitiosam coniurationem  
restinguere sit antea conatus, atque  
etiamnum conetur: Ego grauissimo-  
rum aliquot virorum cohortatione  
persuasus, si non operæ aliquod pre-  
tium, at certè officium meum factu-  
rum me putavi, si eas lectu non minus  
necessarias, quàm iucundas declara-  
tiones, è Gallico sermone in Latinum  
conuerterem: Alioqui arrogantia cri-  
men aut inertię subiturus, si tantorum

virorum auctoritatem aspernârer, &  
tantillum laborem multorum votis,  
& ipsi quoque Reip. denegarem: cuius  
& hoc aliquatenus interesse videtur,  
tantam coniuratorum istorum perfidi-  
diam & impietatem exploratissimam  
omnibus esse, vt ne quis posthac in il-  
lorum se laqueos imprudens induat,  
aut si blanda quadam Religionis, vti-  
litate specie allectus, ijs iam fortè  
lretitus tenetur, illinc se quamprimū  
expediat, ad meliorem mentem vo-  
luntatemque se conferat, & ad eorum  
qui vera sentiunt, & recta sequuntur  
sententiam causamque adiungat, pri-  
uatae, & publicae salutis, ac dignitati  
quoad poterit, consulturus. Atque hæc  
potissima, vel potius vnica huius ver-  
sionis, & editionis ratio primū fuit.  
Sed, malū! priusquā typis hæc man-  
darentur, ecce ex vulnere, impiè & per-  
fidiosè Regi inflictō, morteque inde  
consequuta, & luctuosa, & verè mise-  
rabili, noua alia longè magis tragica,  
& prodigiosa scribendi, edendi que oc-  
casio, & materia data fuit. Cū enim  
acerbissimus omnibus fidelibus qui-  
dem subditis, & tristissimus ille Regis  
sui casus, eiusdemque ad Montis Belli-  
gardi

gardi Comitem literæ, ea quæ pius ille  
Rex Nauarręus tribus hisce declaratio-  
nibus docuit, atq; adeò vaticinatus est,  
nimium vera esse confirmet: Illud e-  
nim uerò tam horribile, indignumq;  
parricidium finitimis populis nõ tan-  
tum modò declarandum, sed illius et-  
iam causa, modus, & ipse minister pa-  
tefaciendus fuit. (Nam authorem ne-  
mo non videt, nisi admodũ est excors,  
atq; adeò truncus & stipes.) A quo au-  
tem veriùs hæc omnia cognosci pos-  
sunt, quàm ab eo qui coniuratorum  
factiones, & consilia, quæ iam dudum  
fuerat odorat⁹, ac perscrutatus, à quar-  
to abhinc anno, & eo ampliùs multis  
querelis, & edictis, est testificatus? qui  
famosis libellis omni turpitudinis, &  
contumeliæ genere, impudentissimè  
refertis, est laceratus? qui sua illa Basi-  
lica, vrbiũ Gallicarum principe gra-  
rio, solio, sceptro, rerum administra-  
tione, omni ornamẽto, & vita tandem  
ipsa indignissimè, & crudelissimè est  
priuatus? Hæres verò adhuc, ô lector,  
quænam fuerit, tot, tantorumque fla-  
gitiorum causa? Aut sacra fames, re-  
gni que nefanda cupido. Inexplebilis,  
inquam, illa habendi cupiditas, & ea

quam tamdiu inhiant, ac in quam toto animo & studio, totis etiam, tum suis, tum alienis viribus, & opibus incumbunt, dominationis libido, tot nobis tamq; exitialia bella excitarunt: Tot etiam raptus, cedes, latrocinia, incendia, regni antea florentissimi & potentissimi vexationem, direptionem, & exitium, legum, iustitiæ, pietatis, literarum, bonorum virorum à pietate, bonorum civium à Regis obseruantia defectionem, omnium bonarum rerum interitum, denique Henrici Tertij Gallorum Regis immanissimam et iniquissimam cædem attulerunt. At Religio Catholica, Ecclesiæ dignitas, animarum salus, Papæ authoritas aguntur, nisi hæreticorum conatibus maturè obsistatur. Bellum sanè, & speciosum admodum cõmentum. Quasi verò aut hæresis tollatur, aut hæretici de sua sententia dimoueantur, armorum, ac non librorum potius sacrorum tractatione. Quasi illæ diuini & humani iuris, omnisque Religionis pestes, Religionem vllam, aut norint aut curent, quasi etiam vel Papam, vel Ecclesiam verè agnoscant, aut colant, nisi quatenus aliquid inde commodi  
aut

aut honoris consequi sperant. Excipio  
semper rerum ferè omnium imperi-  
tum vulgus, cui vt supersticiosulo ni-  
hil facilius est, quàm imponi, in Reli-  
gione præsertim, & ab iis, quibus ob  
pietatis & doctrinæ opinionem, seq̃;  
suaque omnia credit. Excipio & ple-  
rosque alios cuiuscunq̃ue ordinis ho-  
mines, qui in aliis rebus satis perspicac-  
es, ingeniosi & eruditi, in hac tamen  
aut planè cæcutiunt, aut non valdè sa-  
piunt, aut sibi suisque rebus metuunt,  
aut potentiorum virorum quibus ad-  
dicti sunt, & à quibus omnino pen-  
dent, authoritate permoti, in quam-  
cumque illi volunt sententiam ac viã  
rapiuntur. At huius coniurationis,  
Principes, Regiæ exauthorationis &  
occisionis duces, vnam vindictam  
& crudelitatem ex infimo pectore an-  
heiant, dominationem solam expe-  
ctant, rerum potiri volunt. Alio-  
qui Regis, qui fuit omnium penè Ca-  
tholicorum Coryphæus & ante-  
signanus, caput petendum minimè  
fuit.

Fuerit tamè aut Hæreticus, aut Hæ-  
reticorum amicus & popularis. Ideo-



ne à regni gubernaculis tam indignè  
deici, & quod grauius, atq; indignius  
est, vita etiam ipsa priuari tam perfidè  
crudeliterque debuit? Ergo egregij isti  
Catholici, & Catholicæ scilicet Reli-  
gionis patroni, custodes & defensores,  
vnum tantùm ærarium, vnum sce-  
ptrum, vnum diadema venantur & ca-  
ptant. Quod quidem, si tu, lector, ve-  
rum esse, vt est certe verissimum, cre-  
dis, nã miraberis nostrorum hominũ  
aut cæcitatem, aut stuporem, aut con-  
tumaciam, qui neque hæc videant ne-  
que his moueantur, neq; ad sanã men-  
tem se conuertant. Verùm multò ma-  
gis miraberis istius cædis factę modum  
& ministrum. Dominicanus enim qui-  
dam, non Domini quidem nostri, sed  
sui illius Dominici, & Sathanæ admi-  
nister, obseruantię, officij ac fidei, quã  
oratione, gestuque & habitu simula-  
bat, specie, teterriimũ hoc facinus an-  
tea meditatũ, gladio, in imum Regis  
nihil tale aut cogitantis, aut à tam reli-  
gioso viro sibi metuentis, ventrẽ ad  
actũ, patrauit. Sed quid dixi, miraberis!  
Imò verò nihil est, quòd híc mireris,  
cũ eiusmodi virorum oratio, doctrina,  
gestus, habitus, vultus, professio, vita,  
deni-

denique tota nihil aliud fit, quàm vana, quædam species, fucus, color, præstigiæ, fraus, & mera simulatio. Annon, pie lector, huiusce facinoris atrocitatem, parricidæ istius proditionem, & nefariam quorundam perfidiam, ac perduellionem exhorrescis? Regis verò nostri post tot acerbitates & indignitates, vicem tam luctuosam, casum tam iniquum, mortem tam immanem nonne miseraris? Quòd si nihil aliud potes, votis certè & precibus vnà cum bonis omnibus à Deo efflagita, vt tam atrox, tam perfidum, & crudele facinus grauissimis, & tanto sceleri debitis pœnis vlciscatur. Equidem, quod ad me attinet, breui spero fore, neq; id solum, sed etiam (dicam apertè) exopto, vt Deus ille noster iustus, & scelerum & sceleratorum vindex nefarios istos Catilinas tot bellorum, tantarumque calamitatum autores, itemq; reliquos ipsorum audaciæ satellites, & administratos, incendiarios, perduelles infestissimos, carnifices bonorum, Dei gloriæ hostes, tranquillitatis publicæ inimicos, latrones Galliæ, euersores pietatis, iustitiæ profligatores, scelerum fœdere inter se ac impia societate

coniunctos (nisi iamiam resipiscant,  
& à suo, tam impio funestoq; incepto  
desistat) æternis supplicijs, viuos, mor-  
tuosq; mactare velit. Hanc mihi præ-  
terea spem iniiciunt pietas & iustitia,  
quæ stant à nostris partibus, & quibus  
præcipue nitimur: tum pietatis ac iu-  
stitia amantes ac propugnatores acer-  
rimi fidelissimique, pia illa heroina &  
Angliæ Regina Elizabetha: Germa-  
ni Principes huiusce Regni amanti-  
mi, nobiles item, & fortissimi equites:  
tum Heluetij fide, & fortitudine exi-  
mij: Adhæc Galliæ præsidium & de-  
cus, secundum Deum Borbonij Prin-  
cipes: atq; non pauci singularis fidei,  
& virtutis, Gallici duces, Comites, Vi-  
cecomites, Barones, Trib. mil. Patri-  
cij, Nobiles, Equites, veterani milites,  
pubes Gallica, Aquitaniæ, & Occita-  
niæ robur, &, qui vnus instar horum  
omnium est, aut certè, qui heroicis &  
Imperatorijs, summo, Augustoq; Mo-  
narcha dignissimis artibus, ac virtuti-  
bus, cæteris omnibus præluet, & citra  
controuersiam inuidiamque præstat,  
Galliæ & Nauarræ (perduellibus, li-  
cet inuitis, & pro virili reluctanti-  
bus, singulari tamen Dei prouidentia)

Rex

Rex Henricus. Quidquæris? Deus ipse Opt. Max. qui & hanc illi celsissimam dignitatis, atq; amplitudinis sedem dedit, & nobis hæc otia fecit. Et ille quidem Rex noster præterquam quòd egregijs suis virtutibus & tota anteacta vita, summa de se omnia sperare iubet, id ipsum etiam suis ad Montis Belligardi Comitem literis, atque grauiissimo illo iureiurando apud Gallia Principes, Proceres, mil. Trib. & nobilissimos aliquot viros habito, id ipsum aperte confirmat: quo nimirum omnia veri Principis, & optimi Regis munia se præstaturum, & eos, qui se nefario defuncti Regis parricidio impiè obstrinxerunt, grauiissime vlturum pollicetur. Illi verò nostri Principes, Optimates: clarissimi viri, Duces & reliqui omnes Henricum illum quartum, legitimum suum Regem vno animo atque vna voce agnoscunt, faustis acclamationibus eum salutant, completuntur, comprobant: illi bene ominentur, læta & prospera omnia precantur, & optant, Regni gubernacula tradunt: quin etiam illi pia conspiratione summoque consensu assentiuntur ac spondent, præter cultum & obseruan-

tiam

tiam ipsi debitam, se ad Regiæ cædis vltionem, atque eorum omnium, qui de regno occupando, & bonorum omnium exitio cogitant, atq; ad id iniquissimis, & sceleratissimis artibus grassantur, perniciem, omnes suas facultates, vitamq; adeò ipsam profusuros. Quod quidem Generosum, & verè Francicum Consilium, quia visum etiam est dignum, quod Principibus populisque externis aperiretur, Latine quoque vna cum Henrici tertij, & quartij ad Môtis Belligardi Comitem literis, conuerti. Et quoniam hanc Regis nostri, Principum, Procerum, Nobilium, Regijque exercitus conspirationem, non pauca cis Ligerim vrbes imitatae sunt: sed præcipuè clarissima Lingonarum nostrarum ciuitas, cum ab huius postremi belli initio, tum ab Henrici tertij obitu maximè, quanquam à principibus summisq; viris ad defectionem, & ad istam coniurationis societatem sollicitata, in officio cõstantissimè permansit, huius Regis nostri maiestatem agnoscens, defuncti etiam vltionem se pro virili parte persequuturam pollicens: vt suis ad Ducem Lotharingum literis, quibus piè admodùm & fortiter illum

lingonæ

illum ad vindicandam Regis mortem hortantur (qua de re ille nullum quidem verbum in suis ad eos literis, vt debuit, fecerat) & suo etiam illo scripto confirmat: Ego tam admirabile raræ fidei monumentum latinè quoque à me versum superioribus scriptis adiunxi, vt hactantula opera patriæ meæ de sua illa adeo insigni & posteritati meritissimò prodenda fide atque constantia nonnihil gratuler, & cæteras vrbestoro pectore, adhortor, vt memorabile fidelissimæ illius ciuitatis exemplum sibi ad imitandum proponant. Quod quidem si fieret, proculdubio coniuratorum nostrorum & animi cõciderent, viresq; valde multùm enervarentur, & ciuium animis compositis, rebusque, & vrribus maiestatis Regiæ ditioni & imperio subiectis, Gallia nostra à tot ac tantis, quibus tamque diu, tamq; miserè diu exata est, malis aliquantum recreata, paulatim pristinæ suæ dignitati, ac fælicitati restitueretur, & in dies, magisque ac magis floret. Agite igitur & ciues, & ciuitates, & vrbes & vici deniq; omnes, vos antiquæ fidei virtutisque memores, atq; tot cladibus datis & acceptis prudentiores

tiores effecti, iam tandem expergiscimini, actam diris factionibus, perniciosisque factionis vale dicto, ad vestrum officium nimium diu interruptum vos ipsi reuocate. Et vos mea Lingonia, quarum egregium facinus immortalis gloria manet, fatisque & sæpè & dignè prædicare non possum, in fide & officio perstate, & quæ magno animo pollicitæ estis, liberaliter præstate: illudque habetote, vos, præter laudem, quam vos hinc maximam & certissimam consequemini, amplissimis quoque præmijs & honoribus à magnificentissimo & honorificentissimo Rege affectum iri. Sed patriæ studium & amor, paulò me longiùs à proposito deflexit: vbi si qua paulò liberiùs dicta cuiquam videbuntur, ea velim pro suo candore & pietate, si modò est pius & candidus, tum rei indignitati, tum iusto meo dolori, & in patriam Regemque meum pietati condonet. Tu verò, lector, cui hæc libenter exarauimus & dicauimus, hunc qualem cunq; conatum boni consules. Nec verò mea, qui ab interpretis officio & munere suis numeris & partibus expleto, longissimè absum, verba numerabis, verborumue

rūmue ſtru&uram accuratiūſ excuti-  
es, ſed rem præcipue ipſam æſtimabis,  
momentoq; ſuo ponderabis: Atq; Re-  
gis mentem, fidem, pietatemque verè  
Chriſtianam, Gallicam & Regiam, illi-  
us profeſſioni, generi & maieſtati con-  
uenientiſſimam, quæ in his ſcriptis ma-  
niſeſtè elucent, & ex tota illius vita  
verè effloſcunt, admirabere ac præ-  
dicabis: necnon à Deo Regum Regno-  
rumque propugnatore ac patrono, tu  
mecum ex animo petes, vt Regis tam  
pij generoſique conſilia & actiones om-  
nes ad ſui nominis gloriam, ad Eccle-  
ſiæ inſtaurationem, ad Galliæ etiam  
noſtræ tranquillitatem, ſalutem & am-  
plitudinem diutiſſimè feliciffimeque  
conferuet. Sedani è Muſæo no-

ſtro, 4. Die Septembr.

1589, Vale.

**R E X**



# REX NAVARRAE.

VS AD TRES GALLICI REGNI

ordines super ijs quæ à 23. Decemb.

1588. in Gallia conti-

gerunt.



VM ipse mecum recolo, (viri clarissimi) me ab hinc quadriennium earum, quæ in Gallijs excitatæ sunt, tragædiarum argumentum fuisse, finitimorum fabulam, armorum civilium hypothefim ac materiam, atque ab hisce armis enatam malorum iliadem: Cùm rerum futurarum specie, & spe, tam à Gallorum cogitatione, quàm à mea ipsius voluntate aliena, sexcentas huic regno calamitates ipsa re illatas esse: atque ex vana quadam animisque ficta, meæ in Regalem dignitatem successionis opinione, iniquissimam regni vsurpationem designatam machinatamque esse confidero: Cum his oculis, quos mihi Deus præcipue dedit, vt in patriæ salute semper defixos, ad ipsius etiam mala semper intentos habeam, eam furoris civilis incendio conflagram, præcipuas illius columnas iam exustas, & clarissimas quasque ciuitates cruore & flamma

ma funditus deletas, summo meo dolore videre cogor: & quod multò est grauius ad extinguendum & opprimendum illius incendium, aquam non modò non adferre, aut opis, ad id quod integrum ac saluum superest, conseruandum aliquid dare, ( vt vehementer cupio, idque vtinam præstitissem, vel ea lege, ne amplius inter viuos numerarer ) sed me adeò cogi etiã inuitissimum faces illi ardentes inferre: atque meam defensionem reddere tam prope modum grauem, quàm importuna & infesta est eorum violentia, qui meam dignitatem vitamq; ipsam immeritissimò petunt: Cùm, inquam, hæc omnia recordor, & mecum ipse reputo, aut ego sum stupidorum omnium, qui vnquam fuerunt, longè stupidissimus, aut in publicæ sortis consideratione, millies animus meus die patiatur necesse est eas pœnas, angores, tormenta, quæ mille pœnæ, mille angores, mille tormenta æquare vix possint: præsertim, cum harum omnium calamitatum me à sceleratis prætextum, ab imperitis causam & appellari & existimari intelligo: quin etiam earum occasionem ipse quodammodo me esse agnosco &

B

præ-

prædico: quanquam tamen tanti mali  
inuidiam falso mihi impositam verè  
deprecarì & auertere à me possim. Sed  
ad me quòd attinet, quandoquidem ea  
mea fors fuit, vt tam misero tamq; pu-  
blicæ rei funesto tempore nascerer,  
cùm ipse mihi subijcio, quid Deus Opt.  
Max. in nouissimi huius belli princi-  
pio, medio ac progressu mea causa præ-  
stiterit, quot & quanta huius, (quam  
tuendam suscepi) causæ æquitatis atq;  
innocentiæ meæ testimonia dederit,  
idque non in Gallia tantùm sed apud  
exteras etiam nationes: non in amico-  
rum solum animis, sed in ore quoq; ac  
sermone eorum, qui amici non erant:  
non in vulgi duntaxat opinione, sed  
(huius rei testis est ipse Deus) in inti-  
mo animi Regis ipsius sensu, quã mul-  
tis item modis, & indicijs ille ipse De-  
us comprobavit se non mediocrem mei  
curam habere, quem, videlicet, saluum  
& incolumem aduersus eas vires, qui-  
bus nullis meis viribus resisti posse vi-  
deretur, mirandum sanè in modum cõ-  
seruari: equidem si alius essem atque  
ego sum, tam mihi iucunda esset priua-  
tæ meæ conditionis gratulatio, quàm  
publicæ recordatio iniucunda est. Ego  
verò

verò , lectissimi viri , facere id nullo  
modo possum: nunquam mihi prior po-  
tiorque erit mea , quàm patriæ ratio:  
illius vtilitas quàm mea mihi perpetuò  
antiquior erit & carior: semperque id  
efficiam , vt mea ipsius mala , damna &  
vexationes patriæ damnis ac calamita-  
tibus opponantur ac præcurrant. At  
illud saltem solatium quo in maximo  
meo dolore vtor , non possum tacitus  
omnino præterire , quòd oblata qua-  
cunque occasione, tum actionibus, tum  
verbis , tum scriptis meis omnibus te-  
stificatus sim, quanta me molestia & so-  
licitudine afficerent, illæ procellæ ac  
tempestates , quibus nos velis remisq;  
ipso obiectum proculdubio ibamus,  
nisi præteritorum naufragiorum exē-  
plis cautiores in posterum fieremus. Id  
vestrum neminem fugit, ipseque mihi  
persuadeo nullum iam existere, ita im-  
potentem & suis indulgentem affecti-  
bus , qui hoc mihi testimonium dene-  
get. Quod quidem tanto me opere con-  
solatur, vt nihil omnino aliud (exce-  
pta huius causæ bonitate & æquitate)  
Dei in me iram magis sedasse, nihil e-  
um quicquam magis quàm vnum illud  
ad me tutandum seruandumque com-  
mouisse

mouisse credam. Quod si illi ipsi Deo  
visum fuisset, & Regis & vestrum et-  
iam animum sic afficere, vt in ordinum  
conuentus, qui à delegatis quibusdam  
viris coram ipsius maiestate Blesis ce-  
lebrati sunt, arcessitus fuisset (id quod  
meo sane iudicio factum oportuit) mi-  
hique bona Regis & vestra omnium ve-  
nia licuisset, quæ de Rep. sentirem co-  
ram disputare: Ego verò subiecissem  
vobis & confirmassem non habere me  
solum aut cogitationem in animo, aut  
verba in ore, sed efficiendi quoque fa-  
cultatem in manibus: nihilque me vo-  
bis proponere vanum & futile, & de  
quo variè multumq; disputandum es-  
set: nullam item me animi propositio-  
nem in medium proferre certis cir-  
cumscriptam conditionibus: nulla de-  
nique speciosa & magnifica verba ef-  
fundere, quibus ipse interim teneri  
nolim. Contrà, præclara & vtilissima  
consilia meditari, quibus meum, sum-  
mum ad Regis splendorem atque regni  
amplitudinem animum studiumq; sim,  
quantum quidem in me erit, testatu-  
rus, etiam cum certissimo meæ digni-  
tatis & vitæ quoque ipsius dispendio.  
Cum verò eodem mecum animo affe-  
ctos

et os esse omnes intellexero, nihil erit  
tum mecum articulatè paciscendum,  
nihil accuratius cauendum & sancien-  
dum: optimæ mentis conscientia mihi  
hoc fatis confirmante, nihil aliud ad  
hos tumultus componēdos, durum me  
ac difficilē reddidisse, præter vnius cō-  
scientiæ, meque dignitatis rationem.  
Verumenimuerò quando id præter-  
missum fuit (& aliquando fortasse hoc  
Gallia nostra in suis erratis ac delictis  
annumerabit, cum ad grauissimū mor-  
bum depellendum nullus præstantior  
medicus adhiberi possit, quam qui æ-  
grotum animo carum habeat) hoc ego  
saltem vobis iam tandem declaratum  
compertumque volo, quod & mei offi-  
cij esse puto, & ad Dei cultum, ad Re-  
gis, summi mei Principis obseruantiam,  
nec non ad totius regni emolumē-  
tum maxime pertinere arbitror: quo  
omnes sceptro regio subiecti planè id  
intelligent. Atque (vt hîc fidem me-  
am liberalissem videar) consilium meum  
& ex consilio meam simul innocentiam  
perspectam habeant. Ego rerum  
mearum statum vobis primùm ante o-  
culos constituam, neq; id ramentum vt de  
me aliquid gloriari (quoties enim id fe-

cero , toties me Deus ipse deprimet )  
neq; vt vobis videar è superiore, quod  
aiunt , loco verba facere tanquam re-  
rum omnium potitus ( ille ipse Deus  
nouit, in quo totus acquiescam, in quo  
præcipuè spem omnem meam repo-  
nam , quo etiam nitar & omnino con-  
fidam ) sed potiùs vt duo vobis propo-  
nam : primùm luctuosam horum mise-  
rorum bellorum sortem : quantò supe-  
rior fuerit hostium aduersum me con-  
ditio : quot quantisq; copijs in me in-  
uaserint, quid tandem profecerint : vt  
vos affectibus vacui saltem iudicetis,  
Deum vnum aduersus tot, tantasque  
vires factum me tectumque non con-  
seruasse sine miraculo quodam : Hoc  
autem miraculum minimè futurum  
fuiisset, nisi à meis partibus starent in-  
nocentia , causæ æquitas atque iusti-  
tia.

Deinde vt vosmetipsi statuatis , v-  
trùm quæ dico timore perculsus di-  
eam, an causâ aliqua sit, quare oratio-  
nis blanditijs & insinuatione qua-  
dam vti cogar , acerbioris scilicet  
quam sum antea passus pœnæ meru-  
an sola exitij mei cogitatio animum  
meum

meum inflectat, an contra id efficiat  
verus calamitatum patriæ sensus: pa-  
cis studium & Galliæ dignitas ac fa-  
lus. Thrasonem certè quidem alte-  
rum præter decorum agere viderer, si  
quales exercitus quatuor abhinc annis  
aduersus me comparati sint, vobis or-  
dine ac singillatim recenserem: Ex-  
istimaretis profectò mea me præclara,  
facinora ostentare velle. Ne id verò  
existimate. Non est hoc mihi propo-  
situm. Atque vtinam Dux nunquam  
fuissem, quando tyrocinium meum  
tanto Reipublicæ detrimento & cala-  
mitate constare debuit. Breuius au-  
tem fecero, & ad rem ipsam accom-  
modatius, si à vobis quæram quos  
iam Gallia ductores ex ijs qui aduer-  
sus me missi sunt, reliquos & super-  
stites habeat. Intra quatuor annos  
ego decem exercitus, Regis item  
legatos decem vidi, eosque Regni  
in toto Christiano orbe florentissi-  
mi, ac potentissimi viribus & opi-  
bus instructos. Si hoc à me glorio-  
læ cuiusdam captandæ gratia dici ex-  
istimatis, erratis. Nam vt istam o-  
pinionem ex animis vestris euellam,  
ex decem illis conscriptis exercitibus



cum vno tantum verè mihi res fuit,  
quem collatis signis aggressus profi-  
gavi. Et in eo quidem nominatim Deus  
mea opera ad ipsius perniciem vti vo-  
luit. At in reliquis omnibus fundèdis,  
nihil ferè laboravi, nihil egi: Illi ipsi  
per se ac sua mole conciderunt prius  
atq; euauerunt, quàm in meum con-  
spectum venerint, eodemque pœnæ  
tempore illos tum collectos, tum diffi-  
patos intellexi. Angelus ipse, virga il-  
la diuina lædendi mei potestatem illis  
ademit. Non sum is, cuius virtuti ac  
meritis rei tantæ gloria accepta feren-  
da sit, cùm nihil operæ viriumq; mea-  
rum ad eam contulerim. At enim quid  
tandem ab illis re ipsa effectum est? Id  
verò quæritote de vestris illis delega-  
tis comitialibus, earum prouinciarum  
incolis, in quibus pij viri religionis  
ergò profugi, locum per fugij ali-  
quem habent. Considerate, amabo,  
quo in statu ante hæc bella illi essent,  
& in quo iam sint: ac facilè inde colli-  
getis, quidnam profuerit à quatuor hi-  
lce annis decies centies mille hominũ  
in hoc ciuili furore desideratorũ hor-  
ribilis strages: aurifodina in tam im-  
manes & prodigiosos bellorũ sumptus  
exhau-

exhausta: Regni totius Gallici labes & ruina: cui pænè omnes faciliùs assensu sunt, quàm si de ipsorum Ottomanorum profligatione, & clade, aut de adiungendis huic regno omnibus Christiani orbis regnis ageretur. His diligenter ponderatis, fieri aliter non potest, quin animis vehementer afficiamini, atque animaduertatis hoc esse opus causæ extraordinariæ planè extraordinarium. Atque hîc vobis profitebor quemadmodum harum rerum cogitatio vestros oculos atque manus tantisper continere debet, vt sic apud vos statuatis, si cum Deo pugnetis, vos frustra pugnare: Sic mihi quoque ipsi manus ad Deum supplices tendendas esse, vt caueam diligèter ne hisce prosperitatibus rebusque secundis turgescam & efferar, sed earum causam ad illud potiùs vnum referam, persuasum hoc penitus habens, si aliter facerem, Deum oculos suos aliò conuersurum, & per duos menses plus accessionis & emolumenti hostibus meis aduersus me daturum, quàm beneficij à quatuor annis & incrementi mihi aduersus hostes meos dederit. Ego verò illius benignitate confisus, id me nunquam ad-

missurum spero : & idcirco cupio vt  
hæc mihi scripta in toto terrarum or-  
be personent ac denuncient , me ad  
pacem tranquillitatemque huius Re-  
gni, meamque ipsius, à Rege Principe  
meo petendam , æquè nunc atque an-  
tea vnquam affectum paratumque es-  
se. Equidem horum bellorum initio,  
rationem meæ conscientiæ , & digni-  
tatis habui, eamque vt integram ac in-  
uiolatam mihi per Regem seruare li-  
ceret , illi perquam summisse semper  
totoque pectore supplicauì. Bella au-  
tem vt nihil mihi de ea voluntate de-  
traxerunt, sic nihil etiam addiderunt,  
quo fretus me difficilem & implacabi-  
lem reddam: Id ergo suppliciter & de-  
missè eū obtestor atq; obsecro. Quòd  
autem, viri egregij, ad vos attinet, exi-  
stimo certè si cum ametis, si dignitatẽ  
illius & amplitudinẽ, regniq; toti<sup>9</sup> sta-  
tum curæ cõmendatio niq; habetis, si  
illius calamitates nostis, earũq; reme-  
dia: debuisse iis qui vestro nomine co-  
mitiis illis interfuerunt, præcipere, vt  
suas propositiones ac conclusiones, &  
hinc inirẽt, & hîc finirent: Illud adhuc  
ipsum vos summopere rogo & obte-  
stor, Mihi quidem dubiũ non est, quin  
Catholicum hoc axioma in suis illis

cōmentariis inseruerint, in vno regno  
vni tanti Religioni locū esse, atq; Re-  
gni fundamentū pietatē esse, quæ ibi  
esse non possit, vbi Deus vario ritu &  
proinde perperam colatur. Id vobis af-  
sentior: ita planè se res habet & maxi-  
mo meo dolore. Video equidem per-  
multos qui ea de re vno ore cōqueran-  
tur: at qui remedium illi adhibere cu-  
rent, per paucos video. Ego aut̃ æquis-  
simas sēper condiciones proposui atq;  
etiam nū̃ propono. Vsitatas ac tritas in  
rebus eiusmodi vias psequamur: si quæ  
sunt extraordinariæ, eæ verò indagentur.  
Et ego & oēs qui puriorē mecum  
Religionē profitentur, Concilij liberi  
sententiæ ac decretis semper subscri-  
bemus. Ea vera via est eaq; sola, quā oī  
memoria Maiores nostri eius rei tritā  
reliq̃rant. Illius oīno decretis & stabi-  
mus & cademus. At in aīnum suū in-  
ducere eam cōsensionē à nobis extor-  
queri armis posse, id sanè (ita me Deus  
amet) fieri nō posse existimo. Et quidē  
euentus ipse, quàm verè hoc dicā, satis  
testatur ac comprobatur. Quamuis con-  
scientiæ meæ rationem nullam ha-  
buissem: fame certè ac dignitatis, vt ita  
dicā, cōsideratio inde me deterruisset.

An-

Annò est hoc planè inauditum, eadem  
vlli naturâ Turcæ aut Pagano inten-  
tatam vnquam fuisse, intentatam, in-  
quam, Religionis nomine, priusquam  
tentatum fuerit, an is ad verum Dei  
cultum conuerti possit? Et tamen ar-  
bitror, inimicorum meorum infestis-  
simo cuique non videri me à Dei metu,  
cognitione, cultuque alieniorem esse,  
quàm Turcam. Nihilominùs tamen  
seueriùs multò & crudeliùs mecum,  
quàm cum Barbaro illo agi solet. Ec-  
quid, rogo, de me sentirent ac prædi-  
carent ij qui Religioni Catholicæ ma-  
ximè omnium adstricti sunt, si vita à  
me vno modo rituque ad trigesimum  
vsque annum acta viderent, me subito  
à mea illa Religione deficere, vnus  
scilicet Regni expectatione? Quid di-  
cerent ij, qui me fortem & constantem  
hactenus viderunt ac senserunt, si me-  
tu fractus & debilitatus turpiter eiu-  
rare eam colendi Dei rationem, quâ  
ab incunabulis ipsis sum amplexatus?  
Hęc sunt argumenta, quæ ad honorem  
externum ac popularem pertinent. At  
si rem ipsam benè penitus inspicia-  
mus, quæ conscientia hæc erit, quæ  
pietas & fides, cum qui ad certam Re-  
ligio-

ligionis professionem ab ineunte etate  
educatus, institutus atq; euectus fue-  
rit, causa & indicta & inaudita dere-  
pente ad contrariam partem descisce-  
re? Nunquam verò clarissimi viri,  
nunquam certè Rex Nauarræus eò ad-  
duci poterit, etiam si triginta Diade-  
mata premij loco illi tum certatim of-  
ferrentur, tum certò offerantur: ne-  
dum vnus tantùm spe id cogitet in a-  
nimoque habeat. At facile vt insti-  
tuar. Non sum pertinax. Erudiendi  
viam capessite: incredibiliter promo-  
uebitis. Nam si præter eam cui sum  
addictus, veritatis viam, aliam mihi  
monstraueritis, eam insistam. Faciam  
& id ampliùs, quòd ex tam multis mea-  
rum partium hominibus, ne vnũ qui-  
dem, opinor, relinquam, quin me du-  
cem lubens sequatur. Præclarus certe  
fructus à vobis ille erit & insignis, in  
mea vnus salute tot hominum myria-  
das Deo lucrifacere & ad Christi im-  
perium adiungere. At nudis verbis vel-  
le nobis satisfacere & nullis adductis  
rationibus vobis persuadere nos ad v-  
num copiarum aspectum percelli de-  
bere, an id sit rationi consentaneum,  
vos, ô viri Egregij, ipsi videbitis. Sed

hæc

hæc missa iam faciamus. Si meæ duntaxat salutis consultum vultis, vobis gratiam habeo: si verò Religionis meæ rationem mutari, nullam aliam ob causam desideratis, nisi quod metuitis ne aliquando vos ad idem vitæ genus inuitos compellam, erratis. Meæ actiones, vestræ isti suspicioni repugnant. Viuendi genus quo & cum amicis & cum inimicis tum domi, tum militiæ victor, satis multa mei animi & ingenij documenta præbet: vrbes quas teneo, & quas non ita pridem occupavi, eius rei fidem vobis facient. Non est sanè verisimile paruum hominum meæ Religionis manum posse infinitam Catholicorum multitudinem ad id amplectendum cogere, ad quod infinita hæc multitudo paruum illam manum cogere non potuerit. Quòd si hanc tam grauè causam tantillis instructis copiis tamdiu sustinui ac propugnaui: quid igitur ab iis expectandum esset, qui tot tantisque opibus ac viribus armati se potentissimos meis conatibus adeò infirmis opponerent? Nihil profectò nec iudicij nec prudentiæ in hac rei gerendæ ratione inesse videretur. At id iam non agitur. Non sum enim

eo loco, vt de vobis vel benè vel malè  
mereri, Deo ita volente, possim. Illius  
ipsius benignitate fretus, id nec ego  
vnquam tentabo, nec vos vnquam ex-  
periemini. Nempe mihi serò de morte  
cogitandū erit, cū Rex ille noster æ-  
tate confectus diē extremū obibit. De  
rerū igitur futurarū, quæ à nobis lōgè  
remotæ sunt, euentu, ne adeò labore-  
mus, vt præsentēs, quæ magis vrgent &  
maximè nostra intersunt, negligamus.  
Deus eorum oīum, qui in Gallico statu  
res nouas moliri poterant, confilia pe-  
nitus aperuit: mea quoq; ille ipse oībus  
patefecit & illustrauit: Atque ita planè  
vt nulli vestrū, totius etiā Gallix nulli  
ea lateant, & obscura sint. Annō mise-  
rū & hoc dolèdum est, neminè esse cu-  
iuscunq; vel fortis vel ætatis hominè,  
qui tantū malū nō videat, qui arma hæc  
non detestetur, clamoreq; ac conuitiis  
psequatur, qui ea nō appellitet febrim  
continua, ac publico statui funestam:  
Nullū tamē hæten⁹ extitisse qui vel hi-  
scere voluerit ad remedij aliqd huic tā  
grauo malo adferendū! Nullū in toto il-  
lo Blesensi cœtu tantū animi habuisse,  
vt sit ausus sacrū illud Pacis nomē pro-  
ferre: Nomē, inquā, Pacis sacrosanctū  
cuius



cuius effectu atq; obseruatione huius  
Regni amplitudo & salus continetur.  
Hoc ergo (viri clarissimi) habetote ad-  
mirabilem hanc & fatalē væcordiam  
certissimum esse omnium, quæ à Deo  
dantur, huius regni occasus atque in-  
teritus augurium. Totus hic status  
grauissimo iam pridem morbo affli-  
ctatur: Id nullus non videt: ex omni-  
bus signis, tanti mali causa, & fons iu-  
dicatur bellum ciuile: Morbus profe-  
ctò pænè insanabilis, ex quo vix vn-  
quam vlla Respub. conualescere om-  
ninò & sanari potuit: aut si conualuit,  
si hæc apoplexia illam planè non op-  
pressit, affixit, perdidit: At in Paraly-  
sim certè desit, cum dimidij corporis  
perniciæ. Ecquod autem remedium?  
Nullum sanè aliud, nisi pax, quæ in me-  
dio hoc regno politiam constituit, quæ  
politix beneficio, vires illi naturales  
restituit, quæ eiusdem politix opera &  
vi, contumaces ac prauos humores ex-  
pellit, corruptos purgat, eosq; succo,  
& sanguine incorrupto, nimirum re-  
ctis cogitationibus, consilijsq; ac stu-  
dijs saluberrimis replet: quæ denique  
vitam illius fouet. Illa igitur pax, pax,  
inquam, illa à Deo Opt. Max. summo  
studio

studio petenda est, quippe vnicum tam  
afflicti & deplorati status remedium,  
& sola illius certa que sanatio. Qui a-  
liud remedium quaerit & adhibere co-  
gitat, non remedium quaerit, sed vene-  
num. Quamobrem vos omnes hoc scri-  
pto Catholicos, & oro, & obtestor, siue  
eos qui in debito Regi officio, ac fide  
perstiterunt. Siue eos qui ab ea defece-  
runt, vos omnes ego appello vt Fran-  
cus Francos. Ego vos imploro atq; ad-  
hortor, vt huius status misereamini &  
vestri etiam ipsorum, qui cuniculis il-  
lum & machinis suffodientes, nulla  
vnquam arte effugietis, quin eius rui-  
na obruamini. De me autem, etiam si  
vi me cogatis ea videre, pati & facere,  
qua positis armis nec videre, nec pati,  
nec facere possim, quanquam mihi  
mors ipsa millies oppetenda sit. Vos  
tamen obtestor iterum ac deprecor,  
vt iam tandem exuatis miserum istud  
ac mortiferum studium consilium que  
belli ac violentiae, qua clarissimum  
hoc & potentissimum regnum miser-  
rimè discerpunt ac dilacerant, qua no-  
strum alios quidem inuitos ac repu-  
gnantes, alios autem pernimum vo-  
luntarios a nostro in Regem officio di-  
strahunt,

strahunt, quæ nos mutuis ciuium vul-  
neribus ac cædibus cruentant, quæ  
nos iam toties externis deridēdos præ-  
buerunt, & tandem diripiendos at-  
que mancipandos etiam præbebunt:  
Vos, inquam, moneo & rogo, vt  
omnes acerbitates, similtates, atque  
odia deponatis. Pacis verò, concilia-  
tionis & confociationis, obedientiæ,  
ordinis ac concordia his bellis inter-  
ruptæ, studia consiliaq; repetatis, qui-  
bus minimæ quæque ciuitates maxima  
tandem imperia euadunt: quibus et-  
iam ipsis Francicum hoc Regnum ne  
longè abeamus, tamdiu stetit ac flo-  
ruit, de Christianorum imperiis lon-  
gè primum ac potentissimum. Cæte-  
rum, quanquam ego sexcentas de tota  
Guisiorum gente conquerendi occa-  
siones priuatim habeam, Guisiorum,  
inquam, mihi propinquorum, & ita  
propinquorum sanè, vt excepto gene-  
ris Borbonij, vnde sum oriundus, co-  
gnomine, nullus vsquam propinquo-  
res habeam: quanquam etiam Gallia  
tota in vniuersum, plures quam ego  
grauioresq; de iis ipsis conqueren-  
di occasiones habeat: D E V M ta-  
men ipsum testor, quantum animo ce-  
perim

perim dolorem, cum illos vidi eam  
fuisse ingressos viam, unde animus  
mihi certò præfagiit, cum aliqua sui  
nominis laude & glorioso fælicique  
euentu nunquam egressuros. Ille ipse  
DEVS mihi sit testis, cum eos Re-  
giz Maiestatis ministerio, vtilis es-  
se atque opportunos nossem, (Ad-  
dam etiam meo ipsius, cum non me-  
diocri iis honori sit cognatione me  
attingere, quippe quos & loco & di-  
gnitate antecellam) quantopere fuis-  
sem delectatus, si quas & multas &  
magnas corporis atque animi dotes  
à DEO & naturâ consequuti sunt,  
illas ad eorum, quibus officium & ob-  
sequium debent, amplitudinem con-  
tulissent: cum eos aliorum prava con-  
silia in contrariam partem impellant.

Et quidem cæteri omnes, præter  
me vnum, illorum calamitatem ride-  
rent, summaque voluptate afficeren-  
tur, si Regis indignationem, edicta  
atque arma ad exitium eorum conuer-  
ti viderent; Ego verò id facere ne-  
queo, nec etiam facio, nisi quòd ex  
duobus malis minus eligere cogar.  
Me igitur ipse liberè primùm compel-  
labo, deinde illos ipsos, vt nullâ postea

excusationem adferre possimus: Neuter nostrum vilo successu animos tollat. Ad me quidem quòd attinet, et si in hoc postremo bello plus beneficij, & auxiliij, quàm in superioribus omnibus à Deo acceperim, cumque alia duæ factiones (quæ, malùm ista est infelicitas, vt eas sic appellare oporteat?) plurimum debilitatæ sint: mea verò confirmata & aucta etiam esse videatur. Scio tamen, cum ab officio meo discedam, Deum non amplius præsentem ac propitium mihi futurum. Ab eo autem discedam, quando nulla graui iustaque de causa, sed vltro, & pro animi tantùm libidine, meum illum Regem adoriar Regni que tranquillitatem perturbabo. Idè quoque de illis omnino sentiendum, quia quatuor hisce annis præteritis arma paci prætulerunt, qui primi quietum hoc regnum mouerunt, & tertiam istam factionem Francorum nostrorum, atque auorum quoque suorum fide tantoperè indignam excitarunt: cum Deus ex iis quæ nuper euenerunt, planè ostenderit, ea sibi minime omnium grata esse, quæ illi moliti fuerunt. Cumque Regis animum  
ad

ad consuetam illam, & multis testi-  
moniiis confirmatam clementiam  
commouerit, vt id suis quoque scri-  
ptis profiteatur, conquiescant illi ali-  
quando: satis superque malorum nos  
omnes, tum intulimus, tum pertuli-  
mus. Totum quadriennium ebrij, in-  
fani, furiosi etiam fuimus: Anne hoc  
quidem satis est? Non satis poenarum  
Deo adhuc dedimus, quocunque, &  
quicunque etiam simus, vt ex nostro  
illo tam diuturno grauique veterno  
aliquando excitemur, ad sanio-  
rem mentem redeamus & nostras illas fu-  
rias comprimamus? Adhuc si mihi  
hoc licet, vt ego quippe summus ac  
fidelissimus Regis subditus meam  
hac dere tota, neq; opinor, ineptam,  
aut absurdam sententiam aperiam,  
proponamque iis quos Rex in consi-  
lium adhibet: Ecquis, rogo, vnquam  
audiuit imperium vllum diu stare pos-  
se, in cuius venis ac visceribus duæ di-  
uersæ factiones hæreant, eaque arma-  
tæ? Quid igitur hoc Regno fiet, vbi  
tres, tanto animi ardore & pertinacia  
conflictantur? Quanam ratione Regi  
persuaderi possit, vt bellum ciuile sus-  
cipiat, & eodem tempore aduersum

duos? Nullum quidem certè exem-  
plum, nulla historia, nulla etiam ratio  
vsquam extat, quæ inde felicem exitū  
illi polliceatur. Pacem faciat necesse  
est, eamque vniuersam, vnà cum suis  
omnibus vtriusque, tum partis tum  
Religionis ciuibus: aut, eos saltem  
colligat, sibi que reconciliet, qui à de-  
bito ipsi officio & cultu recesserint.  
Atque hîc, hîc quæso vnusquisque de  
mea mente atque animo iudicet. Sic  
ego scilicet iniuriam pro beneficio  
rependo, sic etiam Regē in ciues suos,  
qui ad præclaram istam conspiratio-  
nem se applicarunt & adiunxerunt in-  
flammare cogito. Quanquam tamen  
hoc (viri præstantissimi) si cogitarem,  
& Regi in summas angustias adducto  
omnia mea officia & obsequia præ-  
starem (id quod sanè, si mihi impera-  
uerit, faciam) nemini vestrū dubium  
est, quin ego (quantum quidem de re-  
bus humanis conici sperari que po-  
test) multa factiosorum istorum con-  
silia conturbare atque inuertere, ma-  
gna etiam ipsis negotia exhibere pos-  
sim.

Nunc

Nunc omnes huiusce Regni ciues, qui  
nostrarum insaniarum & intemperiarum  
spectatores tantum fuerunt, ap-  
pello: Appello & nostram nobilitatem,  
totum Sacerdotalem ordinem, nostras  
urbes, populum etiam nostrum: cum  
iis mihi iam sermo esto.

Considerent enim & cernant ani-  
mo, quò precipites feramur: quid Gal-  
lia nostra fiet: quænam futura sit huius  
Regni facies, si huic malo nullus mo-  
dus statuatur: quo loco & numero e-  
rit Nobilitas, si Gallici Regni admini-  
stratio mutetur, ut proculdubio mu-  
tabitur, (& certè iam mutari videtis)  
si urbes aduersariorum metu cogan-  
tur maioribus intra mœnia præfidiis  
ac duplicatis viribus se firmare, nul-  
lius cuiusquam imperium pati, & ex  
vna Monarchia, plures Democratias,  
Heluetiorum more, & exemplo con-  
stituere.

Nemo ciuium, sanè quidè ita mihi per-  
suadeo, eo animo est: Sed bellum nec sine  
meo dolore maximo, eos ad id tandem  
impellet. Iam nunc mali huius initia  
nasci videmus, primo quidem aspectu  
suauia, & specie blanda, qua optimus



& fidelissimus quisque ciuis fascinarl  
se, & peruertere facillè patietur. Quenam  
conditio vrbes manet, cum specioso  
quodam, sed vano libertatis nomine,  
veterem splendidissimi atq; amplissi-  
mi huius status disciplinam ordinem-  
que subuerterint? Cum vniuersam  
Nobilitatem sibi infestam, Plebem in-  
uidam, simul & direptioni ac popula-  
tioni auidissimè inhiantem, quippe in  
ipsarum scrinijs atque officinis innum-  
eras opes, immensos etiam thesau-  
ros animo fingētem habuerint? Quid  
agem præcipui & clarissimi quique vi-  
ri, qui suas omnes dignitates & magi-  
stratus quos gerunt, siue in quæstorio  
ministerio, & in Aerario, Fiscoq; Re-  
gio, siue in iure dicēdo, aut in Politia  
Publicaq; rei administratione, aut in  
re militari ex Mōarchie statu obtinēt,  
nec non potissimā domesticarū facul-  
tatū partē in pub. illis muneribus con-  
stituunt? At id omne ipsis perit Mo-  
narchia. Quis liberū itē tutumq; illis  
commercium dabit? Quis eorum pos-  
sessiones, periculo in agris liberabit?  
Quis iustitiæ auctoritatem conserua-  
bit? Quenam erunt eorum decreta?  
Quis illorum exercitibus præficietur?

Quis,

Quis, vt semel dicam, ô cæci miseri que  
homines, in tanta rerum omnium per-  
turbatione ordo futurus est? Hic fu-  
ror, credo, vnum aut alterum etiam  
mensum vigere poterit: non aliter  
quàm dicitur febris ægrotum ad tem-  
pus aliquod fouere. At putare vllam  
societatis cõitionem atq; imperij for-  
mam, iracundiæ & vindictæ funda-  
mentis firmissimè inniti, diutissimeq;  
stare posse: id verò nullo prorsus pacto  
fieri potest, cùm nec visum, nec lectum  
vsquam sit, mutationem alicuius im-  
perij factam vnquam fuisse, sine vrbi-  
um quæ præcipuum sunt illius firma-  
mentum & robur, labe ac perniciè. Tu  
verò Popule, cùm Nobilitas tuæq; vr-  
bes in contrarias partes distractæ e-  
runt, quis tranquillitati atque otio re-  
lictus erit locus? Tu, inquam Popule,  
vberrimum Regni horreum, huiusce  
status fœcundus ager; cuius labor,  
Principibus cibum, sudor potum, ar-  
tificia cultum, industria omne delicia-  
rum genus prolixè cumulatèque sup-  
peditant, ad quem tandem confugies,  
cùm tua te nobilitas proteret & con-  
culcabit, cùm tuæ vrbes immanem pe-  
cuniam à te exigent? ad Regemne, qui

nec his, nec illis pro suo iure imperabit? Illius iustitiæ Consiliarij & Administrum vbinam gentium tunc extabunt? Præsidium prouinciarum quæ tunc potestas? Urbis præfectus quid iuris & autoritatis in nobilitatem habebit? Inter Nobilitatis Principes quid tunc ordinis? Misericordia, videlicet, confusio, vitæ perturbatio, magna ubique calamitas. En bellorum nostrorum fructus! Nullo autem obliuionis vitio Ecclesiasticos prætereo, sed de ijs nominatim verba facere nolo, veritus, ne meam autoritatem defugiant, infestiores me sibi aduersarium arbitrati, quàm re vera sim. Enimuerò, vt apertè dicam quòd res est, longè maiorem de eiusmodi ordine, quam de duobus Franciæ reliquis conquerendi occasionem habeo. Sed id parui refert, cum in toto eorum grege multi sint minime mali. Quòd ad illorum verò professionem & religionem attinet, equidem nonnullis in capitibus sum illis contrarius, in nullo verò inimicus. At vna omnes mente, vnoque ore consentimus, cum in alijs quibusdam, tum in eo maxime, in quo de Ecclesiæ Gallicanæ priuilegijs ac tributorum immu-

nita-

nitatibus à Pontificū vsurpatione vindicandis agitur : vtcunque se res habeat , quanquam omnes in eos inueniendi & inuadendi etiam causæ mihi non deessent , eas tamen omnes communis concordix causa , & grauissima mei erga Regem publicamque vtilitatem officij consideratione adductus , voluntaria quadam obliuione contererem . Interim quid illi cogitant aut sperant ! Bellumne facere , simulq; decimas soluere in ijs locis , in quibus plurimum possunt ? Esto , ita sanè . At in ijs in quibus autoritate & potentia valeo omnia ferè ex ipsorum bonis vsurpabo , eiq; vsurpationi mederi nulla iam ratione possum , sed temporis progressu , cum omnia mutuis dissensionibus flagrabunt , qua se conditione fore putant ? Animum , rogo , aduertant , quò euadant nostræ vrbes , nostri populi , nostra nobilitas , & cum animis suis etiam atque etiam reputent . Illi maximè quibus pietas commendationi est ( esse certè debet ) an aliquid sit in rebus humanis , pietati æquè contrarium atque vitia , morum deprauatio & immodica rerum omnium intemperantia . Quicquid verò sit , quòd plura  
gra-

grauioraque vitia maiorem deprauationem, atque intemperantiam efficiat, quàm effrenata bellorum omnium licentia? Hoc mihi præterea diligenter expendant ij, qui non alia via tantas opes, opibus tantis cumularunt atque adauxerunt, quam pace, quàm ordinis conseruatione, quàm obedientia præscis Regibus præstita, quàm Religione: quantò deteriori in posterum conditione futuri sint, bello, perturbatione ordinis, impietate & seditiosa ista contumacia, aut si ita mauis, contumaci ista & funesta seditione. Sed enim compellatis speciatiim singulis hoc etiam generatim addam: Si Dei beneficio omnia Regis nostri consilia & actiones prosperè, vt spes est, procedant, isque omnes Regni factiosos ciues vincat & subigat, quanquam victor, miser tamen est, si ab ijs omnibus, quas commeruere, pœnas repetat! Quid enim! maximam vrbium partem, infinitum ciuium numerum pœnamerita, & debita multari? Nimis certè miserum hoc, acerbum & calamitosum etiam nimis hoc fuerit. Calamitas est, furor est, quem Deus in hoc Regnum immittit, vt peccatis nostris spectamur,

mur, sed hæc nobis obliuione delenda,  
hæc etiam condonanda sunt, nec gra-  
uius stomachandum cum nostris popu-  
lis & urbibus, quàm cum furioso, dum  
obuium quēlibet percutit, quàm cum  
infano, dum nudo corpore vagatur &  
circumcursat. Quòd si è contrario cō-  
iurati isti suas adeo vires confirmant,  
vt eas Regijs viribus obijciant & Re-  
gi ipsi obistat (vt certè id facturi vi-  
dentur, valdeque metuo ne illius pa-  
tientia sit præcipuum illorum robur,  
Deo fortasse volente seuerius in nos  
animaduertere, adeò vt valdè dubium  
quidem sit ac incertum, quo tandem  
loco & ille ipse & nos futuri simus.)  
Quid de Francis nostris dicemus? Quæ  
enim hæc est ignominia nostros Reges  
à nobis expulsos & fugatos esse? Ma-  
cula certè, qua nunquam Maiores no-  
stri nomen suum contaminarunt. Et  
qua potissimum laude reliquos omnes  
torius Christiani imperij clientes &  
subditos superare longè videmur. At-  
enim, annon iniquissima est hæc mea  
fors & infœlicitas maxima, qui otio-  
sus hæc omnia spectare cogar? Ad ar-  
ma sum necessitate summa adactus: in  
quos ea iam conuertam? in Regemne?

Ad

At diuino instinctu afflatuque concitatus, meam ipse causam aduersus con-  
iuratos suscepit. Cur eos in extremam  
desperationem adducam! Cur ego qui  
pacē palam prædico & hortor, Regem  
aduersus eos irritem, & mearum copia-  
rum quæ illos tantopere angunt & sol-  
licitos habent, cogitatione, illi volun-  
tatem, his spē recōciliationis adimam?  
Et hoc est vnū quod me maxime angit.  
Nam si quietum & otiosum me specta-  
torem præbuero, illi qui iam non con-  
silijs solū & studijs, sed armis etiam  
& castris dissident, aut redibunt ite-  
rum in gratiam, in mei meorumque o-  
mnium, quod ad poterunt perniciem, vt  
bis iam terue euenisse memini, aut Re-  
gis vires ita debilitabunt, suas contrā  
ita confirmabunt, vt illo afflicto & ia-  
cente parum admodum roboris atque  
animi futurum sit, ad impediendum,  
quo minus & ipse affligar & totus ia-  
ceam. Sic autem (Egregij viri) vo-  
biscum ago, quippe quos sciam, val-  
deque multum doleam; non eodem o-  
mnes animo studioque mecum affe-  
ctose esse. Ediēta à Rege Principe meo  
promulgata, cū alia, tū postrema  
satis palam faciunt, ex comitialibus  
illis

illis delegatis, nonnullos, atque a-  
deo plerosque omnes, certis qui-  
busdam hominibus addictiores quàm  
Regi ipsi fuisse. Quòd si quid iudicij  
in vobis est, idem planè vobis quod  
mihi, persuasum erit, non me tan-  
tùm, sed Regem etiam, deinde ter-  
tiam istam factionem, necnon vos i-  
psos, tum vniuersos tum singulos in  
summo rerum discrimine versari. Né-  
pe nos in eadem omnes domo, eaque  
valde ruinosa, sumus. Nos eadem na-  
ui, quæ varijs agitata procellis à nau-  
fragio non longè abest, inclusi simul  
omnes, continemur: neque vllum re-  
stare tamen aliud remedium videtur  
nisi pax, quæ tandem cunquæ aliud cõ-  
miniscamur & exquiramus. Quæ qui-  
dem cùm ita sint, ego tum melior tum  
præstantior (idènim verè dicam) tum  
gravioribus quàm cæteri omnes iniu-  
rijs affectus, pacem nihilominus à Re-  
ge summo Principe, omnium nomine  
peto: qui alio quàm omnium nomine  
pacem vel petierit, vel fecerit, is  
profecto pacem non rectè nec petie-  
rit nec fecerit. Atque huius rei gra-  
tia profiteor me difficilem minus mo-  
rosumque fore, vel millies, quàm  
fui



fui vnquam, si tamen vnquam fui. Ego  
posthac mea in Regem obedientia atq;  
obseruantia volo cæteris omnibus ad  
omnem officij & obsequij rationem e-  
xemplo esse. Cæterum ijs iam toties  
propositis à me atque expositis, quæ  
me ierant officij, & nostræ quoque o-  
mnium vtilitatis, hoc tandem edictum  
volo, illis primum qui Regis partes se-  
quuntur, nisi huic sancto salutarique  
consilio assenserint ( non de bello qui-  
dem cum factiosis, cum Lotharingis,  
cum Parisiensibus, Aurelianensibus  
aut Tolosatibus gerendo, sed cum ijs,  
qui paci & debitæ Regi obedientiæ o-  
mni studio conatuque intercesserint )  
omnium calamitatum, quæ Regi & Re-  
gno inferentur, culpam in eos solos  
conferendam: Me verò ab hac culpa,  
non solùm sed à mea etiã erga Regem  
fide liberum omnino esse, à cuius vide-  
licet fama & capite omnem labem &  
periculum pro mea quidem parte iam  
depello, & in posterum etiam, velit no-  
lit, depellere conabor. Quantum au-  
tem ad eos attinet, qui istius conuratio-  
nis ( quam specioso sacræ vnionis no-  
mine tegunt ac velant ) nomen adhuc  
causamque retinent; Ego illos vt Gal-

los Gallus ipse obtestor, atq; ijs etiam  
libenter imperarem: id enim pro meo  
iure posse videor apud eos, quibus ho-  
nor est, mihi cognatione coniunctos  
esse, & cuius imperia exequi, ipsorum  
etiam Patres in magni beneficij & gra-  
tia loco, certè scio, posuissent. Quod si  
tamen eo modo ijs non imperem, faci-  
am saltem, post Regem, vt primus Prin-  
ceps & primus Gallia magistratus si-  
bi caueant & consulant: detrimentis  
suis & cladibus iam acceptis contenti,  
quiescant: priuatas suas rationes pub-  
licis posthabeant: animi affectiones ac  
dolores, controuersias, vltiones atque  
cupiditates honorum, & ambitiones  
suas, Gallia Parentis suae vtilitati, offi-  
cio Regi debito, & nostrae suaeq; ipso-  
rum tranquillitati condonent. Si se-  
cus fecerint, Deus, vt spero, Regis cti-  
ram non ita omnem abiciet, quin su-  
um illud tam praclare coeptum opus in  
eo perficiat; illique hanc mentem in-  
ijciat, vt suos clientes & seruos, ad se  
breui arcessat & me in primis qui nul-  
lum alium honorificentiorum titulum  
appeto. Atque ad eum hanc ob causam  
accedens, plane confido, satis me viri-  
tum & iuris habiturum ad opem illi fe-

D ten-

rendam, vt factiosorum memoriam, è  
medio, & totam illorum factionem è  
Gallijs faciliùs feciliùsque delere pos-  
sit. Postremò cùm in hæc tam expres-  
sa & clara mei consilij instituti que te-  
stificatione, quod mearum fuit parti-  
um, præstiterim: si tum hos, tum illos  
animaduero, vel ita languidos & in-  
ertes, vel tam malè erga Regem Re-  
gnumque animatos, vt eorum nemo  
commoueatur atque ad suum officium  
excitetur: Ego Deum actionum mea-  
rum, tum præteritarum testem & con-  
scium, tum futurarum adiutorem ac  
moderatore appellò: atque vt Regi  
prorsus addictus & deditus, animo ve-  
rè Gallus & primi Franciæ Principis  
honore, quo ornatus sum, dignus. De-  
um atq; homines obtestor, quanquam  
omnes & omnia ad huius regni perni-  
ciem coniunctis animis & armis con-  
spirauerint, me tamen vnum, etiam  
cum certissimo vitæ ipsius, atque ad eò  
decies mille, si tot mihi à Deo datæ es-  
sent, vitarum discrimine, tum perni-  
ciem illam à regno depellere, tu. n im-  
piam illam conpirationem restingue-  
re conaturum. Atq; omnes cuiuscun-  
que ordinis & conditionis homines qui  
quidem

quidem pio hoc patriæ liberandæ ser-  
uandæque desiderio tenebuntur, huc  
inuito & appello, sperans, si mea con-  
silia Deo iuuante successerint, me quã-  
tum animi & fortitudinis ad rem susci-  
piendam edidero, tantum me fidelita-  
tis, post rei euentum, habiturum: Cùm  
scilicet meam Regi obedientiam. Pa-  
triæ officium, mihi ipsi tranquillita-  
tem & lætitiã vnã cum bonorum o-  
mnium libertate reddidero. Cæterum  
tantisper dũ Dei beneficio Regi sum-  
mo meo Principi licuerit Regni sui ne-  
gotijs prouidere, atq; pacem, quæ tan-  
topere est necessaria, restituere: Ego  
qui hanc dignitatem sum consequutus  
vt primas sub illius imperio teneam,  
profiteor ac prædico, si illi absenti non  
possum tam egregiam operam nauare,  
vt eum toti suo Regno ac pristinæ di-  
gnitati planè restituam, saltem me ali-  
qua ex parte effecturum in ijs locis in  
quibus autoritate & viribus plus va-  
leo, vt illius dignitas atq; autoritas a-  
gnoscat. Et quidem ea potissimum  
gratia omnes cuiuslibet ordinis, con-  
ditionis, & religionis, tum nobiles, tum  
oppidanos, eosque seu Ecclesiasticos  
seu plebeios, qui in tam præclaro qui-  
dem,

dem, necessarioq; facinorę efficiendo,  
suam voluntatem & operam ad meam  
aggregare atq; accommodare volent,  
in meam fidem clientelamq; recipio;  
nequaquam passurus, illorum siue cor-  
poribus, siue fortunis, vllam omnino  
iniuriam vel minimam fieri, aliterue  
cum ijs agi, quàm in placidissima pace  
& ex Regni constitutionibus patrijsq;  
institutis agi consuevit. Quanquã au-  
tem ego præ cæteris omnibus cum a-  
cerbissimo animi sensu & dolore tan-  
tas in Religione cõtrouersias videam,  
ipseq; aliorum omnium præcipuè vnus  
remedia exoptem, agnoscens tamen ea  
non ab armis & violentia, sed à Deo v-  
no & expetenda & expectanda esse: a-  
pud eum palamq; testificor, & ad hanc  
testificationem confirmandam ac fan-  
ciendam ego meã fidem & dignitatem  
(quas diuina gratia integras hætenus  
& illibatas conseruauit) pro pignore vo-  
bis trado, quemadmodum non sum an-  
tea passus vllis me artibus aut viribus,  
ad aliam ab ea, quam huc sum vsq; am-  
plexus Religionem adigi: sic etiam nec  
permissurum nec permissurũ vnquam  
vt Catholici præter voluntatem in Dei  
cultu quidquã admittere vel Religio-  
nem

nem suã minus liberẽ exercere cogantur. Hoc præterea edico ac pro certo polliceor, nec consensurum, nec concessurum me in ijs vrbibus quã consiliorum & studiorũ societate coniunctę & mecum fuerint atq; cõsenserint, quęque regię ac meę voluntati morigeras se præbuerint, vt quidquã prorsus immutetur, nec in politico statu nec in Ecclesiastico ritu, nisi quatenus priuata vniuscuiusq; libertas publica q; tranquillitas & salus id requirere videbantur. Recipiens iterum in meam tutelam & præsidium, tum Catholicos ipsos, tum Catholicorum & Ecclesiasticorum maxime facultates, quippe à multis annis edoctus, & quod maius est expertus, Populos opinionũ varietatibus distractos in pristinam concordiam, & ad eandem colendi Dei stabiliendęq; in vno imperio pietatis, rationem reducendi, viam hanc vnicam esse & veram, nempe lenitatem, pacem, optimaq; pietatis & iustitię exempla: non autem bellum, violentiam, perturbationem vitę & rerum omnium confusionem, vnde omnia vitiorum, flagitiorum & calamitatum genera consequantur.

*Castelleraldi quarto die Martij, 1589.*

*DECLARATIO RE-  
GIS NAVARRAEI, CVM LIGE-  
rim flumen trajceret, Regi operam  
studiumque naua-  
turus.*

**H**ENRICVS Dei gratia Rex Nauar-  
rae, ijs omnibus, qui hæc lecturi  
sunt, salutem. Cum summo & singu-  
lari Dei Opt. Max. beneficio dignita-  
tis hoc sumus consecuti, vt nati fueri-  
mus primus Regij sanguinis princeps,  
primusque Franciæ patricius, quem  
natura ipsa ad Regem suum defenden-  
dum docet ac instruit: quem etiam &  
Lex & fides, religioque officij ad Re-  
gni huius statum conseruandum ob-  
stringunt: cumque sit ipso rerum e-  
uentu & experientia vnicuique planè  
perspectum & exploratum, factiosos i-  
stos, quocunque tandem fidei & Reli-  
gionis nomine facta sua tegant, nihil  
aliud quàm Regis & caput & coronam  
spectare: nihil item aliud quàm huius  
imperij dissipationem atque vsurpa-  
tionem machinari, vnde non potest  
non consequi rerum diuinarum at-  
que humanarum confusio, omnis or-  
dinis, politix & iudiciorum euerfio  
extre-

extrema, & singulorum & vniuersorum huius regni bonorum ciuium calamitas ac perniciēs, quantam omnes animo prospiciunt, & tacita pietate deplorant, atq; iam ad eò plerique in suis bonis, vita, honoribus ac libertatibus re ipsa sentiunt.

Nos idcirco à Deo, natura & Lege ad rem tantopere necessariam inuitati ac perpulsi omnino decreuimus, vitam, opes, & facultates omnes adhibere, ad autoritatis, Regiæ restitutionem ad huius Regni instaurationem, ad bonorum illius incolarum ac ciuium ( quantum quidem animo conniti, quantum labore contendere, quantum opinionibus & viribus nostris consequi poterimus ) conseruationem liberationemque aduersus eos omnes, qui tam apertè Regis ipsius sanguinem & vitam petiuerunt, qui de Regni vsurpatione cogitare conspiraque ausi fuerunt, quique tot tamque verè miseros & miserandos populos, quos Deus sacrosanctis huius imperij legibus, à tam multis seculis pro sua benignitate coniunxerat & seruaerat, ad vniuersam pæneque inuitabilem perniciem & exitium adduxerunt.



Profitemur nos in hostium numero  
nec habere iam, nec habere in poste-  
rum velle, nisi eos tantum vnos, qui  
suis conatibus & effectis ipsi sese Re-  
gni huius hostes palam ostenderunt:  
qui quantum animis quidem & armis  
efficere potuerunt, Regis summi Ma-  
gistratus à Deo constituti, & genti Gal-  
licæ antea consecrati nomen extinxe-  
runt atque delerunt: qui **Senatus Cu-  
riasque** supremas exauctorarunt, o-  
mnique in dicendis sententijs, ac mo-  
deranda Reipublicæ libertate, digni-  
tateque spoliarunt, eò furoris ac insa-  
niæ abrepti, vt præcipuos & clarissi-  
mos ei<sup>o</sup> ordinis viros crudelissimè tru-  
cidarint, quorum dignitatem & salu-  
tem siue ob amplissima, quibus perfun-  
ctierant, munera, siue ob maxima, qui-  
bus Remp. affecerant merita, ne ipsi  
quidem latrones, Barbari & immanis-  
simi quique humani generis hostes ap-  
petere voluissent: quique huius regni  
figilla, sancta illa & augusta iurisdic-  
tionis summæ instrumenta perfrege-  
runt ac consciderunt, tanquam iusti-  
tiam ipsam, quantum quidem in se est,  
violantes, & ex re sacratissima profa-  
nam facientes: qui denique omnia ita  
per-

permiscuerunt ac perturbarunt, ut  
in his omnibus locis in quibus domi-  
nantur, rerumque ex animi sententia  
potiuntur, nihil aliud vigere, & lo-  
cum habere videatur, nisi direptio, cæ-  
des, furor, insolentia, populorum va-  
stitas, urbium cadauera, luctus & la-  
mentatio, in omnibus familiis incen-  
dium, & exitialis omnibus in rebus la-  
bes & horror.

Istis autem, iusta hæc arma iuste op-  
ponimus: Illis ipsis bellum infestum  
indicimus, & aduersus eos, inuitamus  
& obtestamur veros omnes Francos,  
Regi fideles, patriæ suæ amantes, & o-  
ptimarum legum studiosos, ut suis tum  
votis, tum armis præsto nobis sint. Qui  
planè persuasum certumq; habemus,  
Deum nobis propitium fore, atque pro  
sua bonitate summa, ut nos imperio  
& authoritate Regis instructi, merita  
eos debitaque pœna multemus, futu-  
rum: nec non tot mala, falsa bonorum  
specie patrata, tot etiam sacrilegia at-  
que impietates, sacro pietatis ac iusti-  
tiæ nomine admittas, non diutius inul-  
tas impunitasque laturum.

Veruntamen quanquam minimè  
dubitamur, quin multi se in horrenda

hæc flagitia induerint, alij furore præcipites acti, nonnulli iusto metu victi, plerique verò malis factioforum artibus potiùs subornati, quàm propria malitia perfidiaque impulsì (hoc enim animũ nostrũ inducere non possumus, Francos nostros à pèrenni illacõtestataq; virtute maiorũ ita turpiter degenerasse, vt consultò & cogitatò fidem suo Principi debitã, hoc est, hæreditãtẽ patrimoniumq; paternũ eiurare ac nefariè prodere velint.) Nos ideò pro eo, quo tenemur innocentes à nocentibus quoad fieri poterit secernendi & gladio iusto ac legitimo (quem Deus nobis tradidit ad officium Regi summo nostro Principi præstandum, eiusq; subditos tutandum cum summa animi moderatione & æquitate) vtendi desiderio, testificamur ac denunciamus omnibus prouinciis, vrbibus, ciuitatibus eodem inter se iure & communitate sociatis, Ecclesiasticis, Nobilibus, Magistratibus, Ducibus, militaribus viris, ciuibus, oppidanis, aliisq; oibus, cuiuscunq; gradus, personæ & conditionis hominibus, vt à nefaria ista hostium qui hoc imperiũ ita diuexant & exagitant, societate se quamprimũ segre-

gredient, summaverò cōfensione, piaq;  
conspiratione Regiæ maiestati cedant  
ipsiusq; fascibus se submittant, & suæ  
fidelitatis, veri; ac perpetui obsequij  
fidem illi certissimam faciant. Illos e-  
nim (si præsertim hac de re nos rectè &  
tempestiuè certiores fecerint) tum de-  
mū diligenter conseruabimus pro ea  
quam à Rege consecuti sumus, & quam  
ad illius voluntatē ac nutum omnino  
conuertere & accōmodare studemus,  
authoritate. Quòd si nihilominus hoc  
aspernati, aut pertinaces aut negli-  
gentes se præbuerint, quæ ipsis mala  
& clades armorum violentiâ importa-  
buntur earū oīum causam inuidiamq;  
à nobis detestamur ac deprecamur, eā-  
que in ipsos meritissimò transferimus:  
dignissimos certè, qui in iustissimè pæ-  
næ societate cum illis veniant, quorū  
iniustitiam & violentiam, aut consen-  
sione aut dissimulatione cōprobarunt  
& confirmarunt.

Proinde fidorū Regis subditorū &  
illius obsequio addictorū, nec non eo-  
rum qui se illi reconciliabunt, & qui  
ad eius authoritatem maiestatemque  
defendendam, cum ipso vti antea cō-  
spirabunt, omnium absque vlla perso-  
narum

narum vel acceptione vel exceptione, opes, vitam, dignitatem, libertatē, religionem & liberum Dei cultū conseruare statuimus: Ac speciatim Ecclesiasticorum, quorum eō maiorem curam suscipere volumus, quò grauioribus, & frequentioribus belli iniuriis, vt plurimum expositi sunt: Ita tamen, vt meminerint pacem & concordiam colere, & in suis se finibus modestè continere: cū eorum contrā nonnulli & maximo sanè cum suæ professionis probro, harum se turbarum ac discordiarum faces & instrumenta præbuerint.

Et quæ nominatim hoc interdiciamus iis omnibus, qui in castris nostris merent, & in persequendis hostibus nobiscum faciunt, nequid audeant & aggrediantur aduersus fideles Regis subditos ac seruos, aliosque, qui, vt modò dictum est, cum eo in gratiam redierunt, suaque studia & arma coniunxerunt, cuiuscunque sint fortis & conditionis. Ac præcipuè aduersus Ecclesiasticos, & loca sacris eorum faciendis destinata, in quibus vetamus vllam iis moram impedimentumve inferre. Qui secus fecerit, & hoc mandatum

datum temerè violauerit, is sciat se  
grauissimas suæ temeritatis pœnas  
daturum, pro rei quidem natura & dis-  
ciplinæ militaris à nobis constitutæ  
seueritate. Sicuti quoque summo stu-  
dio præcipimus, & pro nostro etiam  
iure imperamus nostris Legatis, Gu-  
bernatoribus & aliis denique omni-  
bus, qui alicui oneri atque officio præ-  
sunt, vt in sua quisq; Prouincia ac mu-  
nere in eam rem, quam mandamus,  
diligentissimè incumbant, ea lege atq;  
omine, vt ductores & ordinum Præfe-  
cti, siquid ipsorum aut incuria, aut dis-  
simulantia perperam acciderit, cul-  
pam ipsi omnem præstaturi sint.

Et tamen nihilominus omnes fide-  
les Regi summo nostro Principi sub-  
ditos ac seruos, quocunq; loco &  
conditioni sint, & qui (nuntio nefariæ  
istius coniurationi remisso) Regis nunc  
partes sequuntur, vt dictum est, com-  
mone facimus, quò probi ab improbis  
faciliùs secernantur, & malis occur-  
ratur, quæ negotio longè minori tan-  
tùm cogitata præpediuntur, quam  
iam admissa resarciuntur, vt se in fi-  
dem & clientelam nostram maturè  
conferant, itemque nostrorum Lega-  
torum,

torum, Rectorum atque Magistratuū,  
quorum autoritate & opera sibi cō-  
sulatur, & ab omni damno atque peri-  
culo caueatur: acceptis libellis fidei  
pub. testibus, com meatibus, & aliis e-  
iusmodi ad securitatem præstandam  
necessariis diplomatibus. Ita tamen,  
vt Regis ac illius Legatorum, aut alio-  
rum quorumlibet, qui Regis nomine  
cum imperio sunt, diplomata ab hu-  
ius edicti die concessa, inuiolatè ob-  
seruentur ac præstentur: Pœna certissi-  
ma & grauissima ex nostris decretis &  
constitutionibus in eos sancita, qui ea  
infregerint.

Hic omnes huius Regni ordines ro-  
gamus vt sibi ante oculos ponant,  
quantò nunc deteriore conditione  
fuerint, & in posterū magis magisque  
futuri sint, tum priuatim, tum publicè  
existarum turbarum ac confusionum  
diuturnitate. Ac primū Ecclesiastici  
considerent in armis pietatem extin-  
guifunditusque deleri, Dei nomen ac  
numen horrendis blasphemis pollui,  
Religionem omnem iacere: quòd v-  
nusquisque in eam iam impietatis &  
iniustitiæ consuetudinem venerit, vt  
nihil vereatur sacrum fidei nomen lu-  
dibrio,

dibrio, & contemptui habere, cum videt clarissimos & summos quosque viros insignes illas suas, & omnium quæ vnquam aut fuerunt aut futuræ sunt, maximè execrandas ac detestabiles infidelitates, fidei simulatione velare solere.

Nobiles etiã animaduertant, quàm graui casu collapsus, quantoque opere debilitatus suus ordo fuerit, exiguo admodum temporis spatio: quum arma illorum fidei potestatique commissa, quippe aut hæreditaria nobilitatis insignia, aut virtutis certè præmia, præcontemptione cõculcata, in luto quodammodo volutantur, atque vilissimæ & insanæ plebeculæ traduntur, quæ ex tanta libertate in licentiam, ex licentia in effusam in omni insolentia ac petulantia (nulla prorsus, vt videre licet, nec meritorum nec personarum habitatione) libidinem tandem euasura est.

Tum iudiciorum præfecti, totoque Iurisconsultorum, & magistratuum collegia diligenter expendant quot quantaque latrocinia per boni Publ.

spe-



speciem & quasi ianuam in hoc regnum irreperint adeoque irruerint: cum in nobilissimam illam patriciorum Franciæ classem (in qua illustrissimi quique pro ea, qua iustitiam, cuius illic sacrum domicilium est, reuerentur & colunt, obseruantia gladios quibus saccincti sunt, vtrò deponere solent) quum in eum, inquam, sacrosanctum locum furiosus quidam rabula armatus & viginti nebulonibus, sicariisq; stipatus irruit, supremæ Francorum Curia iugulo gladium intenfat, eamq; captiuam per triumphum ducens in carcerem Parisinum (quem vulgò Bastidem vocant) includit: cum primus Curia pces, vt suæ Religionis studiosissimus ac tenacissimus, si quis vnquam fuisse dicitur, sic & contrariæ certus atque acerrimus aduersarius, morte immanissima Tolosæ mactatur, omni crudelitate laceratur, raptatur, suspenditur, idque nefaria Episcopi cuiusdam & sceleratissima conuersione. Ecquam verò hæreseos vel speciem vel suspensionem quantumvis minimam vnquam dedisse visus est! O immanissima & fœdissima furoris, crudelitatis & barbarici monstra!

stra! quæ adeò superesse diu admodum  
nō possunt, nisi fortasse memoria quadā  
huic nostræ tum ætati, tum nationi (quæ  
eos tulit & aluit, atque etiamnum &  
fert & alit) probrosa, necnon, quocun-  
quē loci perueniat, execranda & dete-  
stabilis:

Tertij autem ordinis homines, qui  
ex hoc saltem incommodo sibi aliquid  
commodi comparare debuerunt, cogi-  
tent an vectigalibus & collationibus  
aliquatenus subleuentur, an à militum  
libidine & contumeliosa insolentia  
vexationeque liberentur: num suæ of-  
ficinæ in oppidis, aut villæ in agris cō-  
modius se habeant, vtrum pecunia pū-  
blica prudentius & frugalius quam an-  
teā vel condatur, vel promatur: Sed  
contrā annon acerbissimæ & grauissi-  
mæ, tum pecuniarum, tum operum pū-  
blicorum exactiōnes duplo augean-  
tur: nonne in ædium ipsarum foribus  
gramen præ solitudine & vastitate nā-  
scatur & crescāt, annon etiam pro vno  
ærarij depēculatore tres iam illud to-  
tum exhauriant & effundant. Nisi for-  
tasse frugalitas appelletur ac parsimo-  
nia, clarissimarum ac potentissimarum

domorum baiulis (perditissimæ ac infimæ populi fæci) permiffa direptio: vt & iniquiffimæ bonorum virorum vexationes & expilationes, qui in calamitate & confusione rerum tanta vehementer ingemiscunt & acerbiffimè affliçantur. Quæ sanè calamitas ad breue omninò exiguumque tempus duratura videtur: indeque hoc confeccurum, vt vulgus, ædini illorū quos Politicos nominant direptioni, infectis animis & manibus affuefactum, atque (non aliter quàm lupi stragi, & cadaueribus) audiviffimè inhians, deficiente iam præda, crudeliffimè ac promiscuè in clariffimorum ac potentiffimorum quorumque pecunias inuadat.

Meminerint præterea vrbes, quæ fead coniatorum factionem adiunxerunt, in quo antea ftatu effent, & in quo fint hodie. Quis enim commercium in fylvarum recessibus quæret? Quis iustitiam iurisque fidem in Baftidis illius ergastulis? Quis doctrinæ & humanitatis studia, vbi mera barbaries, & omnes & omnia occupat? Et tamen hæ sunt veræ & præcipuæ ratio-

rationes, quibus vrbes splendorem, frequentiam opulentiamque tantam adeptæ sunt: quibus etiam solis hæc incolumia ac salua diutissimè retineri possunt. Hodie est hæresis Politicum virum esse. Ita Politia illa, per quam maximè vnâ vrbes floruerant & viguerant, tota nunc iacet. Cras verò nefarium & capitale facinus erit, diuitem esse. Cæterum si præsidia vrbibus imponantur, earum libertas perit. Cuius tamen nominis suauitas & quasi titillatio eas oppressit ac perdidit. At si præsidij sint destitutæ, prædæ igitur expolitæ sunt: excubijs quidem & custodijs obrutæ atque oppressæ, male tamen custoditæ: ita vt singulis pænè momentis hostium insidijs & iniurijs pateant. Ecce autem præclara illorum libertatis imago, ipsis est seruitus & carcer. In agris verò si malum hoc diuturnum sit nihil melior conditio futura est. Neque enim Rex pati vnquam potest à suis se subditis dignitatis suæ gradu deturbari. Acerbitas acerbitati opponenda erit: & vis vi repellenda. Seditiosorum effrænata licentia, contumeliam,

& immoderata libidinum atque iniuriarum intemperatia iniurias alias necessario arcessent atque attrahent aduersus iniquam externi hostis vsurpationem ab externis auxilijs: Aduersus Hispanorum consilia & factiones, à Germanorum & Heluetiorum copijs succurrendum Regi erit. Agri nostri syluescent, vernacta verò desolabuntur. Et hoc quidem malum rustico & oppidano commune: malum Nobilitatemq; Ecclesiastico commune: malum, quod nobis tum latrocinia in agris, tum furores in vrbibus duplicabit. Tunc verò vix tantarum calamitatum autoribus, vix etiam tantarum miseriarum fautoribus & adiutoribus.

Namque in eos populus istum furorem conuertet: atq; ipsorum sanguine tum suæ culpæ liberationem erratique veniam, tum suum otium & suam etiam vitam redimet. Atq; scelerum tantorum principes, & architecti suo tandem malo experientur, quanti momenti quantiq; periculi sit Regi sceptrum & Magistratui gladium eripere, quo populus armetur, & infinita intolerandaque licentia comprobetur.

En cogitant certè de suo solio Regem

gem exturbasse, & eius quidem disces-  
su vacuum illud fecerunt. Sed respon-  
deant, quæso, bona fide, cui tandem lo-  
cum istum assignent: Ducine Mayen-  
nensi? Quotus verò quisq; Principum  
Christianorum existet, qui eiusmodi  
facinori, nō reclamet atq; intercedat.  
Qui hoc exemplo iniuriam sibi quoq;  
factam non sentiat? è nostra verò No-  
bilitate quot familiæ reperientur, quæ  
ne Lotharingiæ quidem parère vn-  
quam volent? ne dum illi se subijcere,  
qui & naturæ ordine, & successionis  
gradu postremum fere locum tenet in  
Lotharingia gente, quæ nihil habet il-  
lustrius & insignius, quam quod am-  
plissima & clarissima Regum nostro-  
rum & vicinorum Principum affinita-  
te decorantur. Qui quidem ex Gallica  
illa Nobilitate istos Regni captatores,  
vel hoc vno superant, quòd & Franci  
nati sint, & Francium ingenium atque  
animum constantissimè retinuerint.  
Quàm graue sibi, quàm durum atque  
acerbum ducerent, tam vilè & imbecil-  
lo iugo, ceruices suas submittere? quàm  
turpe etiam & magnum existimarent,  
vitam suam, & dignitatem nouorum  
istorum hominum libidini subijcere;

quos sibi natura adæquauit , quorum  
dignitas & Nobilitatis insignia ex Lege  
Gallica æquo & pari cum cæteris No-  
bilibus iure continentur : quos etiam  
DEVS ipse nulla re cæteris potiores  
aut præstantiores effecit , nisi quate-  
nus istorum audaciæ & arrogantia e-  
os obiecit & subiecit ? Quot aut gene-  
ris Borbonij Principes prosternendi  
ijs sunt acconfodiendi , priusquam eò  
perueniant , quò volunt , Principes ,  
inquam , & iure , & animo , & gratia  
atque autoritate aduersus fictam i-  
stam vsurpationis Chimæram armati ,  
pro quorum salute Nobilitas illa su-  
um sanguinem profundet. Nobilitas  
verò , quæ in eiusmodi rerum muta-  
tione , vnà cum Monarchia ipsa sepul-  
ta semper fuisse visa est. Nobilitas cu-  
ius dignitas & honos , cum summa il-  
la Regum nostrorum & dignitate &  
honore coniunctus est : quæ denique  
suum illum altiorem dignitatis gra-  
dum , à Deo adeptum in vulgus obti-  
nere non potest , cum videbit summum  
suum Principem , à quo gladium , No-  
bilitatis insigne , accepit , de suo ipsi-  
us gradu deiectum esse. Taceant hic  
omnes , & factiosis istis per nos liceat ,  
quic-

quicquid animo libitum fuerit cun-  
ctanter & pro arbitrio agere. Si vo-  
lunt suæ vsurpationis fundamentum  
ex ficta illa & animis suis concepta Ca-  
roli Magni successione arcessere at-  
que confirmare: quo tandem pacto in-  
tereos & Lotharingæ Ducem, illius-  
que liberos conueniet? Et vt illi de  
suo iure decedere vltro velint, quo-  
modo inter eos & stirpem Vaudemon-  
tanam? Quod si coronam Regiam de-  
beri putant, meritis, laboribus ac  
virtutibus, hoc est, vt vere dicam quod  
res est, nefarijs consilijs & impijs fa-  
ctionibus defuncti Guisij Ducis: qui  
fit igitur, vt illius hæredem suo iure  
fraudent? Tum cuienam dubium esse  
potest, quin cæteri omnes ex Lotha-  
ringia stirpe oriundi, Regni partem  
sibi quoque aliquam vendicent? Hoc  
verò quid aliud est, quam totum Re-  
gni corpus lacerare, & singula illi-  
us membra inter se partire ac diui-  
dere.

FRANCI, fingite hîc animo  
& cogitatione futuræ vestræ condi-  
tionis imaginem. Hæ rerum tan-  
tarum ab vno extremo ad alterum  
mutationes, rarò vnquam fieri solent



absque violentissima euerfione. Euerfio autem illius domus, in qua habitamus, fieri non potest, quin eius ruina obruamur. Corpus nostrum non ante in vermes & serpentes abit, quam mors præcesserit. Illi etiam serpentes ex huius Regni corpore, nec enasci nec erumpere possunt, quin illud sit prius resolutum, corruptum ac putrefactum: quin nos omnes, qui in eo tantum viuimus, & vigemus illius quoque casum & interitum sentiamus. Facile quidem est, cui libet sceptrum appetere: facile quoque plebi commotæ, & malè in Principem suum animatæ, rebus nouis studere. At inter ambitiosam cupiditatem & illius effectum, inter vestras adeo præcipites iracundias, & vestram, quam meditamini, vltionem ita longinquam, quot dimicationes, & prælia, quot cædes, direptiones, calamitatesque intercedent? Ne secula quidem ipsa huic dirimendæ controuersix sufficient: filius patris locum occupabit, & frater fratris: ita maximam rerum confusionem apud posteritatem perpetuaueritis; quæ idcirco vestros furores, vestram etiam

iam memoriam meritò execrabitur.

Quantò verò vobis esset opportunius pacis beneficio, modum aliquem & finem tot calamitatibus facere? Pacis, quæ ex tam tetro & caliginoso Chao, in quod ipsi vos demersistis, in lucem vos reuocaret: Quæ vos ipsos vestro ingenio, menti; pristinx restitueret: quæ vos ab illis, quibus animi vestri noctesque dies; tantopere sollicitantur, anxietatibus liberaret; ab isto etiam in quem vos coniecistis, curarum & miseriarum Labyrintho eriperet: ex quo quidem satis ipsi animo cernitis, vos non posse vnquam emergere, & cuius interim exitum nullum videtis. Pacis, inquam, quæ vnumquemque, in ijs quæ cara habet reponeret: quæ agricolæ suum aratrum: opifici suam officinam, mercatori suum commercium, agris securitatem, vrbibus Politiam, omnibus citra discrimen rectam iustitiam redderet. Pacis etiam, quæ paternum Regis amorem vobis compararet, illi verò quam debetis & obedientiam & fidelitatem præstaret. Pacis, vt verbo rem complectamur, quæ huic Regno, &

animam & corpus suum restitueret;  
Corpus quidem, quod à sui in mille  
partes per istos ambitiosos laceratio-  
ne, non longè abesse videtur: Animam  
verò (præclaram illam Politiam dico,  
qua Regnum hætenus conseruatum  
est) quæ à summo gradu ad imum vs-  
que tota in cōfusionem maximam præ-  
ceps ruit.

His omniaibus consideratis, atq; vno  
quoque secum attentissimè cogitante  
malum, siue quod ipse sibi creat, siue  
in quod in tanta rerum confusione in-  
currat necesse est; Confidimus eos,  
qui in suo erga Regem officio persti-  
terunt, studio & beneuolentia duplo  
etiam maiori suam illi aduersus hostes  
operam in posterum nauaturos. Eos  
verò qui nimis creduli & improuidi  
ad coniuratorum cōsilia & causam se-  
se applicarunt, sui ipsius exitij admi-  
nistros minimè futuros, huius Regni  
arcem funditus in sua capita subruen-  
tes: sed potius à causa tam iniqua desti-  
turos, confugientes ad Regis clemen-  
tiam, quam semper patètem, atq; adeò  
præsentem ijs habet, qui omni officij  
& obsequij genere, illius animum sibi  
conciliare studebunt.

Quòd

Quòd verò ad eos attinet, qui obstinato animo, Regi, Regno & sibi etiam ipsi infesti esse pergunt, vt Dei indignationem, atq; hominum odium sibi meritissimò cõflabunt: sic est quod pro certo habeant, sibi à Deo insignem aliquam calamitatem & grauiissimam pœnam suis flagitijs debitam, impendêre: Quam, vtinam Deus pro sua singulari bonitate pertinacibus istis citissimè maturet, vt eò citiùs, à tot malis & miserijs liberemur, atq; tam multi, tamque ærumnosi populi suis miserijs & calamitatibus leuati, commodis & otio aliquo perfruantur.

Nos autem verè profiteamur, nulla omnino ambitione fuisse ad arma impulsos. Satis hætenus comprobauimus, eâ nos minimè omnium duci. Satis quoq; dignitatis & ornamenti consecuti videmur, qui hoc simus, quod sumus. Et huius Regni splendor ac decus perire non potest, quin ipsi quoque vnà cum eo pereamus. Nec vindictæ etiam cupiditas ( vt Deus ipse nobis testis est ) nos vel tantillum mouet. Nemo homo plures & grauiiores iniurias, quàm nos, accepit. Nemo hætenus eas minùs est  
perse-

persequutus. Nemoque omnium eas ipsas hostibus, si modò resipiscere velint: sin minùs, Franciæ tranquillitati, paci que libentius & liberaliùs condonabit.

Quod me grauius afflicta, quodq; sine lacrymis, nec videre, nec præuidere possum: hoc vnum est maximè quòd huius regni status in eum iam locum deductus sit, vt illius malum ita inueteratum, ita etiam obfirmatum, absq; malis sanari non possit. Et ab ijs quidem malis contra vulnus ipsum, & eos qui illud inflixerunt testificamur. Qui plagam eiusmodi nobis imposuit, ille ipse tum ferri & cauterij, tum incisionum ac dolorum, qui ab ijs inferuntur, reus esse planè videtur.

Sed ne plura: hoc vnum confirmamus, quod & testatum apud omnes relinquetur, nos optimi Chirurghi, qui ægrotum quidem amat, curâ fidemq; quantam maximam poterimus, ad id mali adhibituos. Hostes contra, qui his tantis malis delectantur ac pascuntur, præter ferrum, adhibebunt etiam odium & dolum: quippe qui nulla re excusari possint, præterquam ambitione &

ne & huius Regni potiundi cupiditate: quam etiã ipsam explere omnino non possint, nisi vnuerso Regni ipsius interitu: Interitu verò, quem nos ab hoc Regno cùm nostris opibus omnibus, tum vitâ adeò ipsa libentissimè redimemus. Quin potius ( vt Dei, Regum, atque Regnorum patroni benignitate confisi, certò futurum speramus ) iterum & intra paucos dies in laborum nostrorum præmiũ fructumq; amplissimum, Regem in debitam & vnã cum ipso natam auctoritatem, Regnum etiam ipsum in pristinum florem ac splendorem restitutum videbimus: quòd ad Dei gloriam, ad verorum Gallorum gaudium lætitiãque, ad tot tamque calamitosorum populorum consolationem, deniq; ad eorum ipsorum, qui Regni totius exitium appetunt, summum animi dolorem redundabit.

Quæ cùm ita sint, omnes summas Iurisdictionis Curias, Gubernatores, Legatos, prouinciarum Præfectos, Seneschalos, aliosque Regiæ Maiestatis Magistratus & administratos rogamus, vt in sua quisque ditione, & pro sua quisq; munere, toto animo, ope atq; operâ

operâ nobiscum contendant, & eni-  
tantur, ad nostrum hoc propositum,  
susceptumque consilium iuuandum,  
& quoad fieri poterit perficiendum,  
quò Regis dignitati, amplitudini &  
rationibus consulatur, caueatur. Ea  
est enim nostra potissima cogitatio,  
cura & voluntas.

*Salmurÿ 21. Aprilis 1589.*



**REGIS**

# REGIS NAVARRÆI

SVPER INDVCIARVM INTER

*Francia Regem, & ipsum Navarraeum*

*Regem Salmurij pactarum fa-*

*dere declaratio anno*

*1589.*



Enricus Dei gratia Rex Na-  
uarræ, Primus Regij sangui-  
nis Princeps, Primus Fran-  
ciæ Patricius, & Gallicarum

Ecclesiarum quæ puriorem Religio-  
nem profitentur, patronus ac vindex,  
omnibus Prouinciarū Reçtoribus, vr-  
bium, castellorum & arcium Præfe-  
ctis, copiarum ductoribus ac modera-  
toribus, Ciuitatum Primarijs, Coss. ac  
Iuratis viris, denique cæteris, tum Re-  
gis summi nostri Principis, tum alio-  
rum quorum id interest, & qui sunt in  
nostra potestate, & clientela, Iudici-  
bus ac Magistratibus salutem. Cùm  
sit vnicuique penitus perspectum pla-  
neque cognitum, nos in hoc misero, &  
calamitoso bello, neque arma cepisse,  
neque ea capta tenuisse, nisi quatenus  
summa nos eò adegerit necessitas: nec-  
non actionibus nostris omnibus, sa-  
tis testati sumus, quanto nobis dolori  
esset



esset hostium huius Regni scelere, nos  
armis hisce irretitos & implicatos te-  
neri: contra, quanta esset nobis cupidi-  
tas & studium defendendæ Regiæ Ma-  
iestatis ab illius hostibus: ad suam illi  
authoritatem, bonis autem ciuibus o-  
tium & tranquillitatem pristinam re-  
stituendam: interim tamen fuerit ea  
temporū nostrorū iniquitas, vt cōsi-  
lia nostrā licet optima, permultis & ca-  
lumniosis artificijs adulterata atq; de-  
torta: hostium autem praua voluntas  
prætextis speciosis, & ad sui commien-  
dationem, animorumque conciliatio-  
nem maxime appositis tecta velataque  
fuerit: vsque adeò sanè, vt regnum no-  
strum ab extremo interitu & exitio  
non longè abfuisse visum sit, nisi Rex  
pro sua singulari prudētia, quanquam  
infinitis impedimentis oppugnata &  
interrupta, nostram innocentiam ad-  
uersariorum calumnia & peruerfitate  
inuolutam extricasset, atque inuete-  
ratam eorum malitiam per medios eo-  
rum fucos & eumentitos colores per-  
spexisset. Et quidem plerisque hoc o-  
mnibus iam liquidò constat hos ciui-  
les motus Religionis simulatione ac  
nomine velatos, regnandi nihilomi-  
niús

nus libidine concitatos fuisse: eorum  
item autores nec petiisse, nec inuasisse  
eos qui puriorem mecum Religionem  
profitentur, sed tum armis, tum auto-  
ritate & imperio sibi ad eum maximè  
finem dato, fuisse abusos ad huius Re-  
gni vrbes, quæ non modò à Religionè,  
sed ab omni etiã Religionis suspicio-  
ne longissimè absunt, occupandas. E-  
andem omnino fidem & Regi & Re-  
gno toti præstant, dum suos conciona-  
tores ad eos, quibus hæreseos crimen  
notamq; inurunt, à sua illa scilicet hæ-  
resi ad verum Dei cultum traducendos  
nò modò non adhibuerunt, sed eorum  
etiã & lingua & opera vsi sunt ad euer-  
sionem huic regno inferendam, tan-  
quam incendiariorum quorundam ad  
Regnum inflammandum, ad subditos  
contra suum Principem subornandos,  
ad eos è suorum Magistratuum obedi-  
entia auertendos, ad eosdem ad sedi-  
tiones atque rerum mutationem moli-  
endam impellendos: Denique ad res  
omnes tum humanas, tum diuinas,  
delectu omni & discrimine remoto  
confundendas ac perturbandas: vn-  
de non sine grauissimo bonorum o-

mnium virorum dolore, in Gallica gente exarserit incredibilis à Rege summo nostro Principe defectio, & ex ea in plerisque vrbibus ac prouincijs tanta confusio, vt inanis illa pietatis, & Iustitiæ vmbra & Imago, solidam & expressam vtriusque effigiem, nempe Dei timorem ac illius veræ imaginis, hoc est, Legitimi & summi Magistratus, ab eo in rebus dubijs periculosisque temporibus constituti, obseruantiam penitus sustulisse ac deleuisse videatur. Nos igitur, nostrum erga Regem summum nostrum Dominum, officium agnoscentes, & Regni ipsius vicem populi que calamitatem intimis sensibus deplorantes, ad Regis Maiestatem confugimus, illiusque potestati vitam nostram opeque omnes ad retundendam & infringendam hostium violentiam pro illius salute & dignitate, & suorum omnium fidelium subditorum in integram restitutione vltro & summissè obtulimus: testati, vt nunc etiam testamur, nostra omnia consilia ad illius tantum obsequium & obseruantiam spectare, vt quiuis facillè iudicare potest. Quòd si nostra fuisset alia

mens

mens, alius animus, occasio certè ea-  
que opportunissima miserijs publicis  
ad nostram vtilitatem abutendi, nobis  
oblata erat.

Rex etiam ideò pro sua humanitate  
officiosam hanc nostram voluntatem  
tum candidè agnouit, tum libentissi-  
mè accepit: nec non, vt faciliùs & com-  
modiùs nostra opera vti posset, consti-  
tuit hoc tadem, vt hostilibus armis vl-  
tro citroque abstineretur, fierentque  
Induciæ, ex quibus Deo iuuante, feli-  
cissimam pacem consecuturam spera-  
mus.

Quamobrem nos grauissimis hisce  
causis adducti, omnibus, tum vniuer-  
sis tum singulis, qui nostram autori-  
tatem, fidemque & clientelam agno-  
scitis, quique pro suo quisque munere  
& parte in eandem nobiscum causam  
incumbitis, vobis edicimus, nos cum  
Rege summo nostro Principe ac mo-  
deratore de inducijs & infestorum ar-  
morum in toto hoc Regno intermis-  
sione & egisse & constituisse in an-  
num integrum à 3. huius Mensis A-  
pril. die, ad eundem eiusdem Mensis  
3. & integrum diem. Atque in eo in-  
duciarum fœdere Comitatum Auenio-  
nensem

nensem illiusque subditos, cum in Regis summi nostri Principis fide & clientela sint, comprehensos volumus. Ideoque omnibus cuiuscunque ordinis & sortis hominibus interdici- mus, nequid moliantur & aggredian- tur aduersus ea loca, in quibus Regia Maiestas non solum autoritatem, sed etiam imperium in suos tenet: vt nec aduersus illum ipsum Auenionensem Comitatum quocurq; ingrediemur, quacunque transibimus, vbi- cunque commorabimur, nominatim sancimus & vetamus, nequid attentetur aut suscipiatur contra bonos & fideles illius subditos & Ecclesiasticos maxi- me, nec quicquam in consueto Reli- gionis Catholicae & Romanae ritu cul- tuq; nouetur aut interrumpatur. Vti etiam, si Dei beneficio dabitur, vt lo- cum aut urbem aliquam ab hostibus occupatam vi seu aperta, seu clande- stina, seu alia quacunque ratione reci- piamus, nos volumus ac praecipimus, vt in ijs quae ad Regis obsequium & ad eandem Religionem Catholicam & Romanam nihil illic immutetur, id- que omnino secundum ea, de quibus cum Rege ipso summo nostro Princi-

pe pluribus tranſegimus. Et quemad-  
modum ob has maximè cauſas Regi  
pro ſua benignitate placitum eſt, Re-  
giæ manus in poſſeſſiones noſtras in-  
iectione nunc ſoluta, liberam bono-  
rum poſſeſſionem concedere tam ijs  
omnibus, qui puriorem mecum Reli-  
gionem profitentur, quàm alijs qui  
ſtant ab hac cauſa, vt facultatibus ſe-  
iſ omnibus per totum induciarum tem-  
pus vtantur, fruantur: ita noſtrū quo-  
que propoſitum hoc eſt, vt omnes Re-  
gis ſubditi, ſiue Eccleſiaſtici, ſiue alij  
quilibet rebus ſuis liberè & placatè  
toto illo fœderis tempore perfruan-  
tur, in ijs locis quæ nunc tenemus. Et  
hac quidem de re præter has publicas  
litteras, alias etiam priuatas ad id be-  
neficij neceſſarias, conficiendas cura-  
bimus, vt illis hac ratione ſatis cauea-  
tur. Quamobrem vobis, quorum hoc  
maximè refert, atque munus eſt, man-  
damus, vt hoc reſcriptum legi, pro-  
mulgari, in Curiarum commentarios  
referri, denique illius capita, vt hæc  
perſcripta præſcriptaque ſunt, ſingula  
diligenter fideliterque obſeruari ac præ-  
ſtari & quæ his impedimenta inferen-  
tur, ea ſedulò ac funditus tolli velitis,

Iubeatis. Ad cuius rei fidem & testi-  
ficationem, hisce nostris literis propria  
manu obsignatis ex nostro mandato,  
i signiorum nostrorum Sigillum ap-  
positum fuit. Datum Salmurij 24. A-  
pril. Anno Salutis 1589. Atque ita  
signatum, HENRICVS. Et paulò  
inferius,

A Rege Nauarræ primo Principe,  
patricio & Reformatæ Ecclesiæ, vt  
suprà dictum est, patrono,

Berziau,



REGIS.

REGIS NAVARRAEI  
IN SVA IN REGNUM

Gallicum inauguratione iusiurandum atq; testificatio.

*Adhuc,*

*MVTVVM REGII SANGVINIS  
Principum & aliorum, veluti Ducum, Patri-  
triorum & Regni Gallici ministro-  
rum ac Magistratum ius-  
iurandum.*



Os Henricus Dei gratia  
Franciæ & Nauarræ Rex,  
fide cautioneque Regia no-  
stris omnibus probis ac fi-  
delibus subditis, hisce literis propria  
manu ob signatis recipimus & iure in-  
rando confirmamus, in nostro hoc Re-  
gno Religionem Catholicam, Aposto-  
licam & Romanam, integram, illiba-  
tamque conseruatuos, facturosq; di-  
ligentissimè, ne quid prorsus innoue-  
tur aut immutetur, nec in illius Politia  
& professione, nec in Personis faculta-  
tibusq; Ecclesiasticis, in earum prouisi-  
one & Oeconomia, eorū quidè, quos  
& idoneos & Catholicos esse constat:



idque omnino vti antea testati polli-  
citi que sumus. Quin & ex illa ipsa de-  
claratione, quam nos. priusquam digni-  
tatem Regiam essemus adepti, edidi-  
mus, paratissimi sumus, hoc que maxi-  
me vnum optamus a legitimo, libero  
generalique Consilio edoceri, vt, quic-  
quid in eo statuatur ac decerneretur, id  
ipsum sequamur & obseruemus: quod  
etiam eo potissimum consilio intra  
sexmensem, atque citius adeo, si  
modo fieri possit, indicendum cogend-  
umque curabimus. Interim vero nul-  
lum aliud Religionis exercitium fiet,  
nisi Catholice, Apostolice & Roma-  
ne, præterquam in ijs locis & vrbibus,  
in quibus altera iam instituta & con-  
stituta est, secundum eas condiciones,  
quæ inter Henricum tertium fato fun-  
ctum, felicissimæ memoriæ Regem,  
Dominum, fratremque nostrum hono-  
ratiss. & nos ipsos superiore mense A-  
prili pactæ latæque sunt: quoad quidem  
pace in vniuerso hoc Regno facta, vi-  
sum aliter constitutumque fuerit in Co-  
mitijs & trium ordinum cõuentu, qui  
nostro etiam iussu & autoritate intra  
præstitutum illud semestre spatium a-  
getur. Ad hæc promittimus, quas vr-  
bes,

bes, castella & arces, ex perduellium  
manibus eripiemus, & aut armis, aut a-  
lta quacunq; ratione in nostram ditio-  
nem imperiumque redigemus, has no-  
strorum fidelium subditorum & Ca-  
tholicorum duntaxat (ceteris omnibus  
posthabitis) fidei ac tutelę commissum  
iri: præter eastamen, quæ ex fœderis  
illius capitibus a Rege defuncto exce-  
ptæ, & in vnaquaq; prouincia ac præ-  
fectura, ijs qui reformatam Religio-  
nem profitentur certis conditionibus  
in eo comprehensis, destinatæ fue-  
runt: Nos quoq; hoc pollicemur, quo-  
rumcunque Magistratum & Guber-  
natorum interregnum alibi erit, quam  
in ijs oppidis & arcibus, quæ in Refor-  
matæ Religionis hominum manibus  
sunt, nostræ cura & mandato, Catholi-  
costantum viros, fideles nobis subdi-  
tos, & ad rerum administrationem i-  
doneos, in demortuorum locum suc-  
cessuros. Præterea profitemur ac pol-  
licemur Principibus, Ducibus, Patri-  
cijs, Regiæ coiionæ administris, Opti-  
matibus, Nobilibus, omnibus denique  
nullo discrimine habito, nobis fide-  
libus ac morigeris subditis, nos sua bo-  
na munera, dignitates, ordines, magi-

stratus, priuilegia, præfecturas, præro-  
gatiuas, iura officiaque consueta, facta  
teq; & integra ipsis conseruatuos:  
ac nominatim eos, qui fideles defuncti  
Regis seruos sese præstiterunt, que-  
cunq; poterimus beneficij præmijque  
genere libentissimè & liberalissimè  
prosequuturos: Postremò, fretos pro-  
borum nobisque fidelium subditorum  
ope atq; opera, nostras omnes faculta-  
tes & vires, atque, si res ita ferat, vitam  
quoque nostram profusuros, vt iustæ  
seueritatis exemplum in eos statuatur  
& educatur, qui tam nefarium parrici-  
dium, atrox facinus & commissorium  
detestandamque perfidiam in defun-  
ctam Regem, Principemq; ac modera-  
torem nostrum summum patrarunt ac  
ediderunt, è castris Sancti clauij 4. Die  
Augusti 1589. Signatum.

Henricus

Et Paulò inferiùs

Ruzeus.

*7* **V S I V R A N D V M**  
**R E G I I S A N G V I N I S P R I N C I -**  
*pum atq; aliorum Ducum, Patriciorum*  
*& Franciæ Coronæ ministrorum*  
*Maiestati Regiæ da-*  
*tum.*

**N**Os Regij sanguinis Principes, a-  
lijq; Duces & Coronæ Franciæ  
Ministri, Optimates, Nobiles, cæteri-  
que subsignati omnes, interim dum  
Principum, Ducum, Patriciorum &  
Coronæ ministrorum, atque aliorum  
Procerum, qui Regi Henrico huius  
nominis tertio (quem Deus à suis no-  
xis omnibus solutum, pace sempiterna  
frui velit) illius mortis tempore, fide-  
les se seruos ac subditos præstiterunt,  
conuentum expectamus: ex ijs quibus  
Regnum hoc nititur & stat Legibus,  
(quas vulgò fundamentales vocamus)  
Franciæ & Nauarræ Regem Henri-  
cum, Regem nostrum, naturalemq; ac  
legitimum Principem agnoscimus: at-  
que, iureiurando, ac promissis, quæ su-  
pra scripta sunt, nobis ab illo factis cõ-  
fisi, omne illi obsequium atq; obedi-  
entiam promittimus, ac spondemus: sub  
ijs quoque conditionibus, vt intra sex-  
tum

tum mensem Maestas ipsius eorum-  
dem Principum, Ducum, Patriciorum  
& Coronæ ministrorum, aliorumq; O-  
ptimatum, qui Regij obitu tempore,  
in suo erga eum officio perstiterunt,  
consilium congreget ac conuocet, vt  
communi omnes consilio & consensu  
de rebus ad huius Regni statum perti-  
nentibus amplius deliberent atq; cō-  
sultent: Concilij Comitiorumq; gene-  
ralium decretis, præstolando, quemad-  
modum id ipsius Regiæ maiestatis pa-  
cto promissoq; confirmatur & sancit-  
tur, Cuius etiam bona venia nobis lice-  
bit (quod illi perquam summissè sup-  
plicamus) vt insignes aliquot viri à no-  
bis delecti ad sanctum nostrum Patrē,  
Romanum Pontificem dimittantur &  
ablegentur, apud quem eas, quæ nos ad  
hoc promissum faciendum potissimum  
impulerūt occasiones nominatim sin-  
gillatimq; edisserāt: ab eoq; impetrēt,  
quod tam ad Christianæ Religionis cō-  
firmationē ac progressionem, & Regiæ  
Maestatis vtilitatem atq; obsequium  
quàm ad vsus Regni in pristino suo  
illo splendore, conseruationē necessa-  
rium esse iudicabimus. Nos etiam sup-  
pliciter & demissè hanc ipsam maiesta-  
te ob-

te obtestamur, atq; obsecram<sup>s</sup>, vt quod ipsa vltro nobis obtulit ac pollicita est: quippe iustitiæ princeps & communis omnium suorum subditorum parës ad nefariã illud scelus ac execrandã perfidiã, & dedita opera patratũ defuncti Regis Henrici optimi nostri Principis nuper interfecti ( cuius manes ad omnem æternitatẽ solida felicitate diuino beneficio perfruantur ) homicidium quã grauissimè atque acerrimè poterit, vindicandum incumbat, vnde ceteri ad tale quid audiẽdum tardiores posthac fiant. Quam quidem rem quò facilius feliciusque perficere, simul & perduelles atq; eos, qui Regnum hoc vsurpare, quo iure quãq; iniuria contẽdunt, eijcere & exterminare possit: nos eidem Maieitati quantum poterimus maximam opem & operam, facultatesque vnuerfas, atque vitam adeo ipsam pollicemur, è castris Sancti lauij 4. Aug. 1589. Atq; hoc iusiurandum, suo chirographo obfignarunt.

- |  |                           |
|--|---------------------------|
| 1. Franciscus Borbonius,                                       | 2. Henricus Aurelianensis |
| 3. Franciscus Lucẽburgius,                                     | 4. Ludouicus Rohanus.     |
| 5. Birõnius,   | 6. Aumontius,             |
| 7. Inscuillæus,  | 8. Angeineus,             |
| 9. R. Angeineus,   | 10. Castellonetus.        |
| 11. Claremontius, itemque alij<br>Procures & nobiles permulti. |                           |

EPISTOLAE AB HEN-  
RICO III. GALLIARVM

Rege ad Montis Belligardi Co-  
mitem missæ exemplum.



*Posteaquam, Mi cognite, mei  
aduersarij suas omnes machi-  
nas & perfidas adhibuissent,  
vt quas molebantur fraudes  
ac proditiones, ea suum aliquando exitum  
consequerentur: vidissent autem, Deo Opt.  
Max. utpote Principum propugnatori ac  
iusto infidelitatis subditorum vindici, mea  
authoritatis in pristinum statum restitutio-  
nem nec obscura nec mediocri cura esse, idq;  
cum suo probro & dedecore maximo: illi tan-  
dem nullam sibi salutis spem, nisi in mea  
morte relictam esse, atq; oportere conspira-  
tionem, à se iam pridem conflatam, ad finem  
sibi propositum perducere. ideoq; nullum non  
facinus, quantumuis immane, & barba-  
rum, attentare, in animum suum induxe-  
runt. Quam obrem meo illo summo in meam  
Religionem studio, nec non libero ad me ac-  
cessu, & mea, quam non inuitus facio reli-  
giosis omnibus miserisq; Ecclesiasticis, qui  
me compellere cupiunt, potestate abusi, atq;  
per hanc speciem, tum diuinæ leges, tum fi-  
dem (quam vel vnius Ecclesiastici habitus  
atq;*

atq; vestitus præse ferre debet ) violare nihil  
veriti, nefaria sua consilia ita efficere cogita-  
runt. Ecce enim hoc ipso mane quidam è fa-  
milia Dominicana adolescens à Generali meo  
Procuratore adductus, literas, ut ipse qui-  
dem dicebat, ab Harleo primo in suprema  
mea Curia Præside, egregio & fidelissimo  
mibi seruo, & hac maximè gratia Lutetia  
in carcerem àudum coniecto, ad me datu-  
rus, atq; aliquid mihi eius nomine dicturus,  
in meum cubiculum meo ipsius iussu intro-  
ductus est, nullo tum præsentente, præterquàm  
Belgardio primo meo ex Nobilibus Cubicu-  
lario & Generali illo Procuratore. Postquam  
verò ille me salutasset, seq; mihi arcani ali-  
quid dicere velle simularet, feci ut duo illi  
modo nominati viri secederent: tuncq; sce-  
leratus iste me cultro percussit, trucidare me  
cogitans. At Deus, qui suorum rationem cu-  
ramq; habet, per eam reuerentiam, qua so-  
leo eos complecti, qui illius cultus & obser-  
uantia se consecratos esse videri volunt, vi-  
tam me amittere non est passus, sed eam mihi  
pro singulari sua bonitate à periculo conser-  
uauit, scaxq; illius consilium impediuit,  
cultri ictum obliquè defleuens, ut ego Dei  
beneficio fretus plagam minimè lethalem ar-  
bitrer, sed sperem pristinam meam sanita-  
tem breui mihi ab eo restitutum iri. Mihi  
sanè



*Sanè dubium non est, quin eiusmodi viam  
ita fallacem & insidiosam execrentur &  
horreant, uti debent, cum bonis omnes, tum  
principes maximè, ob illius iniquitatem sum-  
mam, & perniciosum etiam exemplum. Et  
quoniam te in cæteris omnibus optimi pro-  
pinq̃ui, veriq̃ amici loco habeo; factu opti-  
mum iudicavi eo de casu te admonere; per-  
suasum hoc habens, te, ut & facinus eiusmodi,  
& eos quibus autoribus illud commissum  
est, vituperabis, sic vehementer gauisurum;  
cum mea salutis spem ex his intellexeris: Ita  
enim Deo dante breui futurum spero, quem  
rogo ut te, cognate mi, saluum & incolumen  
conseruet, è castris Sancti clauij, primo Die Au-  
gusti 1589. Signatum. Henricus: Et Pau-  
lò inferius, Ruzeus.*

L I T E R A R V M R E G I S  
N A V A R R A E C V M S V P E  
rioribus ad Montis Belligardi Co-  
mitem missarum exem-  
plum.

**M**I cognate, scriptis à Rege Domino frã-  
tre q̃, meo iam vulnerato literis, tabel-  
larium hunc consultò detinueram, ut de eius  
solute certior per me fieres. Sed postridie eius  
diei, qui fuit hesternus, in cælum Deo ita volente  
ex hac vita migravit, non sine acerbissimo  
suorum

*suborum omnium fidelissimorum subditorum,  
& meo precipue dolore ac desiderio. tum ob  
non mediocrem, qua me prosequeretur, ami-  
citiā, tum ob grauissima difficilimaq; ne-  
gotia, qua mihi in hoc regno gerenda reli-  
quit. Istud parricidium adeo scelerate ab hy-  
pocrita quodam Dominicano admissum, à  
Deo & ab omnibus Christianis Principibus  
& Optimatibus, ac potissimum ab ijs qui af-  
finitate ac fœdere huic Coronæ cōiuncti sunt,  
pœnas expetit: quas ego, quippe Regis Succes-  
sor, persequi constitui: Ideoq; insignem & gra-  
uem aliquem virum breui mittere, qui cum  
omnibus Germaniæ Principib; eademq; via  
tecum ipso ea de re agat. Ego interim magnā  
tibi & habeo & ago gratiam, de tua illa erga  
me mihi perspectissima beneuolentia, quam  
certè quidem maximi facio, confisus, te, vt  
multis antè argumentis eam testatus es, sic et  
in posterum officijs multò maioribus eam i-  
psam testaturum, à te igitur, mi cognate, pe-  
to, vt eandem summa fide serues atq; etiam  
augeas: nec non id, quod de te mihi polliceor,  
promptam paratumq; habeas, vt pactum cō-  
uentum transigatur. Atq; hic Deum rogo, vt  
te pro sua benignitate in suam curam tute-  
lamque recipiat. In castris, è ponte Sancti  
3. Augusti.*

Quæ sequuntur Regis ipsius manu  
scripta sunt.

**E**Go, mi cognate, magni beneficij & gratie loco, tuum in me amorem semper habui, ex ijs quæ administri mei de te mihi renuntiarunt. Eum te, vt spero, in hac tanta occasione, re iam ipsa comprobalis, cum præsertim hæc mea controuersiatam iusta legitimaq; sit, vt magis esse non possit.

**DVCIS LOTHARINGI AD**  
ciues Lingonenses Literæ.

**C**redo equidem (ciues integerrimi) vos satis intelligere, quanta ex defuncti Regis, qui fuit Princeps omnium maximè Catholicus, obitu, in Religionis statu mutatio futura sit, nisi maturè illi prouideatur. Atq; hæc vna caussa facit, vt mortem illius meritisimò deplem ac lugeam: præter grauissimum etiam, quem inde capio dolorem, vel ob hanc præcipuè rationem, quòd et ego & liberi mei artissimo affinitatis et summi amoris vinculo coniuncti essemus: id quod nobis non mediocri honori & ornamento erat. Cum que omnes benè à natura informati, Principes, honoris, cultusq; diuini studiosi & obseruantes in eiusmodi mutatione ad rem adeo caram & pretiosam, vt maiorum nostrorū religionem, in qua hoc Regnum altum euectū conseruatumq; fuit, retinendam, summam  
curam

curam diligentiamq; adhibere debeant: Non  
possum, non omni, quanta potero maxima,  
ope & opera eniti, ut in re tam graui & seria  
meo fuisse officio persunctus, & fidem, qua  
mea ipsius conscientia, & Regno potissimum  
Gallico sum obstrictus, liberaffe videar: cuius  
quidem miserabilem dissipacionem breui fu-  
turam prauideo, nisi iam eadem ratione, qua  
antea, nempe Religione Catholica, Apostolica  
& Romana, fulciatur. A vobis igitur, ciues  
integerrimi, peto, ut quā maximē poteritis,  
in eam rem incumbatis, nec patiamini, reci-  
piendis in urbem vestram, hareseos fautori-  
bus & conscijs, ut ea existimatio, quam anti-  
qua vestra in Deum & ipsius Ecclesiam pieta-  
te collegistis, maximo cum vestro dedecore &  
probro deteratur atq; obscuretur. Vos autem  
inuito & rogo, ut in pia illa voluntate, qua  
vos toti Francia & vicinis nationibus plu-  
rimum semper commendauit, constanter ma-  
neatis: credatisq; si in ista sententia & studio  
perstabitis, nihil nec opis nec auxilij, quantū  
quidem in me erit, vobis à me defuturum: id  
que vobis de me omnino persuasum habetote  
Quòd ad me verò attinet, ut, quanta mihi  
cura & commendationi hoc negotij sit, osten-  
dam & re quoq; ipsa confirmem, constitutum  
etiam mihi est, filium meum Pontis Marchio-  
nem copijs quam potero maximis instructū

tunc dimittere, ut Catholicis Francia laborantibus, & nominatim Lutetia Parisiorum, unde ceterarum totius regni urbium salus pendet, presentem opem ferat. Et hanc quidem meam voluntatem maxima huius Regni parti gratam fore confido. Deum quoque ipsum testor, me in hac tota re, nulla alia vel cupiditate vel consilio impelli, quam uno illius observantia & c. litus studio. Id quod me in omnibus meis actionibus & ipsis, que inde consequentur effectis, facile comprobaturum spero. Nanceii 10. Augusti 1589.

Lingonensium responsum.

**N**os tibi o Dux clarissime, serui per quam summi, ex literis tuis summam voluptatem cepimus, quibus nos, ut in antiqua nostra Religione permaneamus, admones, simul & testificaris, quanto opere summi totius terrarum orbis Monarcha & Catholica Religionis pro ceteris omnibus longè observantissimi decessu angaris & mæreas. De nobis autè, tibi sic promittimus atque confirmamus, nos à Religione Catholica, Apostolica & Romana, qua à multis seculis imbuti instituti sumus, nullo unquam casu defecturos: Nihilominus tamen paratos, ad opem auxiliumque regi ferendum, & ad generosa illi Nobilitati Gallica, toti terrarum orbi formidabili, que ad illam gentibus omnibus detestabilem, &

omni-

omnium qua unquam facta sunt, sceleratissimam ac perfidiosissimam, Regis Christianissimi eadem acerrimè vindicandam, se comparat, succurrendum, nostras omnes facultates & vitam etiam ipsam liberalissimè profunderè; nec non totis nostris viribus, illis, qui de hac misera & miseranda morte quodammodo triumphant, nos ipsos obicere & opponere: veritos, ne legitimi nostri Principis morte, aut consensione, aut dissimulantià quadam polluamur. Hoc autem penitus persuasum habemus, te, ô Dux illustrissime, pro ea, qua tu illic coniunctissimus fuisti, affinitate ac necessitudine, eadem mente ac voluntate affectum iri, ad tam dirum & atrox facinus vindicandum, qua omnes uniuersi orbis Principes, qui eo vehementissimè commouebuntur, hinc satis edocti, suam ipsorum rem et salutem iam agi & hinc quodammodo pendere. Te verò suppliciter & summissè rogamus ut hoc tibi persuadeas, nos hac in re potissimum, & in ceteris etiã omnibus tuo obsequio addictissimos, atq; eodem tecum animo & studio coniunctissimos semper fore. Lingonis 12. die Augu. 89.

Lingonenfium de sua in Regem fide  
declaratio.

**N**OS Regij Magistratus, Praefectus urbis, Aediles, Lingonarum ciues & incolae subsignati: Cum in publicas edes, super homi-

cidio à Dominicano quodam in HENricum  
Valesium huius nominis tertium defunctū,  
nostrum fœlicissimæ memoriæ Regem ac Do-  
minum, (cuius anima Deus utinam misereat  
tur) perfidè admissò consultaturi hodie con-  
uenissemus: Multis vrbis huiusce Præfecti et  
Aedilium admonitionib, cohortationibusq,  
grauissimus commoti, omnes summo consen-  
su, ad Regiæ Coronæ splendorem atq, ampli-  
tudinem, & ad huius vrbis conseruationem,  
pro ea qua & maiores nostri, et nos etiam ipsi  
Reges nostros coluimus, fide & obseruantia  
Promissimis & iurauimus, Promittimus et-  
iamnum et iuramus nos in hac Lingonarum  
vrbe in Dei metu cultuq, atq, in Religionis  
Catholica, Apostolica & Romana, qua tum  
maiores, tum nos quoq, ipsi imbuti & insti-  
tuti sumus, professione, vna mente victuros,  
nec vllum omnino fœdus cum vllò aut in hoc  
Regno, aut extra Regnum facturos, ad vllam  
factionem, conspirationem, & consiliorum so-  
cietatem ineundam, nisi quam probi & ger-  
mani animo ac genere Franci, cum iure natu-  
rae suo et legitimo Rege inire debet, idq, ex ipsi-  
us iussu & mandato: Neq, vllò modo de ea fi-  
de & obedientia, qua superiores nostros Reges  
obseruauimus, deflexuros, sed potius in ea fi-  
delissimè & constantissimè ad extremū vsq,  
Spiritum permansuros, quin etiam vitam i-

psam, opes & facultates omnes effusuros, ad  
huius Regni statū sartumq; tectumq; conser-  
uandum, ad quibus Regnum ipsum nititur,  
quas fundamentales vocamus, leges sigilla-  
tim obseruandas & nominatim ad agnoscen-  
dum, ut reuera agnoscamus, Henricum Bor-  
bonium eius nominis IIII. summum nostrum  
Regem, quippe legitimū Corona Regia here-  
dem ac successorem. Ideoq; promittimus nos  
illi eandem prorsus fidem obsequiumq; presta-  
turos quod defunctis Regibus ipsius maiori-  
bus, prestare consueuimus. Adhuc nostras o-  
pes omnes & vitam quoq; exhausturos ad iu-  
stam illius homicidij perfidiosè in defunctum  
Henricum Regem patrati ultionem perseque-  
dam, nec non ad eam rem adhibituros, quic-  
quid probi ac veri subditi ad rem tantam ad-  
hibere possunt, ac pro sua quidem parte de-  
bent. Postremò, nullum in hanc urbem adi-  
tum ijs, qui aut turbas, aut seditiones aduer-  
sus obsequium illius Maiestati debitum in ea  
concitare possunt, daturus. Ad quarum re-  
rum testificationem confirmationemq; hanc  
nostram declarationem proprijs Chi-  
rographis obsignauimus 12.

Augusti 1588.

FINIS.



Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

F I N I S



lignum 7 alt chana 44 yrs 2







